

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

44E38

61-2035

AANLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCH
TAAI.

WAARIN GELEERT WORT, HOE MEN GOET EN
ZUIVER NEDERDUITSCH ZAL SPREKEN OF
SCHRYVEN: EN WAT 'ER IN 'T BYZONDER
DIENST WAARGENOMEN OM ENEN GOEDEN
EN NETTEN STYL TE SCHRYVEN, ZO
IN HISTORIEN, REDEVOERINGEN,
PREDIKAATSIEN, BRIEVEN, ALS
ANDERE STOFFEN.

Opgeftelt door een Liefhebber dezer Tale ten
dienfte zyner Lantgenoten.

DE TWEEDE DRUK,

Merkelyk vermeerderd.

Te LEEUWARDEN,
Gedrukt by HERO NAUTA. Boekverkoper voor
aan in de Peperstraat, clo 13 ccvii.

VOORREDE

AAN DEN

L E Z E R.

't **I**s een gemeen spreek-
woort, dat de ene dag
den den anderen leert.

De waarheit hiervan ondervint
niemant beter, dan die zich in
kunsten en wetenschappen, en
inzonderheit in de kennis der ta-
len, oefent; een werk, dat op
enen dag niet te beginnen en te
volenden is, maar daar jaren
aan vast zyn, eischende lust en
vlyt om alles naukeurig aan te
merken, begane misslagen te ver-
beteren, en zoveel mogelyk is,
naar de volkomenheit te streven.

A 2

Dien

VOORREDE.

Dien dit verdriet, of die het zich schaamt te leren dat hy tevoren niet wist, zal nooit wys worden, noch tot grondige kennis van enige wetenschap komen. Het is weinige jaren geleden, dat ik deze Aanleiding tot de Nederduit- sche taal voor de eerste maal aan het licht gaf; en zy is den Liefhebber en onzer schone moederspra- ke ook niet onaangenaam geweest, en gunstig van hun ontfangen. Nu komtze andermaal te voorschyn, doch wat meer beschaaft, en hier en daar met enige veranderingen, naardien ik zedert dien tyt ver- scheide dingen, zo door eige oefening, als onderrechting van brave man- nen, opbouwen der Nederlant- sche

VOORREDE.

*sche tale, hebbe aangemerkt, die ik tevoren voorby zag. By het oordeel van andere Taalkundigen te horen, en hunne aanmerkingen met de myne te vergelyken, vout ik altyt baat; want, gelyk Von-
del elders schryft, verscheide oordelen schieten verscheide stralen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, terwyl een enig oordeel maar een enigen straal uitschiet, en arm by den rykdom van velen is. Ook heb ik dit werkje met enige nieuwe hoofdstukken vermeerdert, dienende inzonderheit voor die zich willen oefenen om enen goeden styl te schryven zo in historien, redevoeringen, als andere stoffen. Nu de Heer A.*

VOORREDE.

Monen zyne Nederduitſche Spraakkunſt heeft uitgegeven, zou het voor my onnodig werk ſchynen meer regels der Spraakkunſt hier by te voegen; hoewel ik met zyn Eerw. juist in alles niet overeenſtemme, vooral niet in de ſpellinge: doch het luſt my niet hierover veel te twiſten; ik hebbe myne mening met redenen geſterkt, en late het oordeel aan den Taalkundigen Lezer, die die Spraakkunſt en deze Aanleiding beide kan gebruiken, kiezen wat hem beſt behage, en uit beide zyn nut trekken. Vaar wel.

J. NYLÖE.

AANLEIDING TOT DE NEDERDUITSCH T A A L.

HET I. HOOFTSTUK.

*Gemene Regels rakende den
styl der Nederduitſche Tale, om
die in hare zuiverheit te ſchryven.*

I. Et is buiten tegenspraak, dat niemand in enige tale wel spreken of schryven kan, tenzy hy den aart en de eigenschap dier tale versta, en grondig wete, hoe de woorden en spreekwyzen moeten geschikt en t'zamen gevoegt worden, om overal enen goeden, klaren, zuiveren, en krachtigen zin uit te leveren. Wil iemant dan goet Nederduitsch schryven, hy moet vooreerst kennis hebben van de woorden en spreekwyzen die deze tale eigen zyn, gezuivert van *onduitsch* en *bastertwoorden*, die de taal bederven, en haren glans en luister doen verliezen. Door

onduitsch en bastertwoorden versta ik alle uitheemsche woorden, die uit andere talen in de onze overgebracht worden, als uit het Latyn, Fransch, Engelsch, Italiaansch, enz. die onze Nederduitsche taal gansch ontsieren en onverstaaenbaar maken; gelyk alle die hoofdsche termen van *abandonneren*, *avoueren*, *af-firmeren*, *concinneren*, *corrueren*, *desfereren*, en duizent andere. Alle zulke vreemde woorden moeten gemydt en verworpen worden, opdat men zuiver Nederlantsch spreke. Tenzy het zulke woorden zyn, die uit andere talen ontleent, en voor Duitsch zyn aangenomen, als *kroon*, *troon*, *glori*, *poëzy*, *Poëten*, *Filosof*, *tempel*, *orakel*, *pest*, *tafel*, en meer diergelyke. Deze, schoonze uit ene andere tale hunnen oorsprong hebben, kunnen echter met reden in de onze behouden en gebruikt worden*; gelykze ook by de beste Nederduitsche Schryvers te vinden zyn: en zulke te *verwerpen* zou niet alleen te grote viesheit en naukeurigheid zyn, maar wy zouden ons ook van vele woorden beroven, en de taal dus arm en gebrekkelyk maken.

Ik

* Cic. Lib. III. de Finib. fere in principio: Quanquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica; quamquam latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.

Ik weet wel dat men voor troon *zetel*, voor kroon *snier*, voor ſcepter *ryksſtaf*, voor glori ere kan zeggen; 't is ook goet: en ik zou het beide behouden, omdat het een by alle Nederlanders zo verſtaanbaar en gangbaar is als het ander. Ja *zetel* is zowel van Latynſche afkomt, van *ſedere, ſedes, ſedile*, als troon van *thronos*, en *nais* van *nafus*, oog van *oculus*: en indien de Duiſche en Franſche talen aan de Latynſche, en deze weer aan de Griekſche, alles zouden moeten wedergeven watze daarvan ontleent hebben, zouden die talen zoveel verliezen, dat men ontelbare nieuwe woorden zou moeten maken. Zo zuiver en zonder de minſte vermenging is geen taal in de werelt, als de aller-eerſte, die dit voorrecht alleen heeft, darze de moeder en oofsprong der andere talen is. Het woort *Filofooſ* wort by velen verworpen, en men vertaalt het *Wysgeer*: maar my dunk, dat *wysgeer* een ſlegt woort is, van enen harden klank, en daar al te grote verkorting in is: want 'van een' *begeerigen naar wyſheit*, *wysgeer* te maken, moet elk hart luiden die enige kennis van onze tale heeft; en op dien voet zou men duizent wonderlyke en harde woorden door verkorting kunnen maken, die waarlyk in enen zagten en vloeyjenden ſtyl niet kunnen gedooft worden. *Wysgerige* was

beter, gelyk *geltgierige*, *eergierige*, *wraakgierige*, enz. *Φιλόσοφος* is anders eigentlyk een *Liefhebber der wysheit*: Pythagoras gaf zich dezen naam uit zedigheid, willende niet *σόφος*, dat is, een *wyze*, maar liever *Φιλόσοφος*, een *liefhebber der wysheit* genoemd worden: en dit volgden sedert vele anderen die na hem quamen, en zich alle Filofofen noemden. Als men *Filosoof* in Duitsch zegt, is by een ieder zo verstaanbaar als *Wysgeer*. Zulke woorden dan uitgezondert die het gebruik ingevoerd en verduitscht heeft, moet men al het vreemde en uitheemsche myden, opdat men de taal zuiver houde. Temeer, omdat wy niet nodig hebben ons met die Fransche en Latynsche *termen* op te tooijen, naardien onze Nederduitsche taal in woorden en spreekwyzen zo ryk is, dat men 'er alles klaar, krachtig, en sierlyk in kan uitdrukken: en ik zou mogelyk niet te veel zeggen, als ik ~~die met~~ de Griekfche en Latynfche talen gelyk stelde.

Om nu te leren wat goet en zuiver Nederduitsch is, moet men de beste fchryvers lezen die in deze tale gefchreven hebben, en boven anderen hierin uitmunten, gelyk Hooft, Vondel, Vollenhove, Monen, de Branden, en wie zich verder tot opbouwning en volmaking onzer tale bevylygt hebben. Men kan
en

en moet hier ook met het gebruik te rade gaan, en onderzoeken hoe de taal doorgaans gesproken wort by menschen die hier keurig en net op zyn; het geen men nergens beter dan in Hollant vint, daar de Nederduitsche taal best en aangenaamst gesproken wort, inzonderheit by menschen van aanzien, en die hier hun werk van maken.

II. Gelyk de bastertwoorden te schuwen en te verwerpen zyn, zo heeft men ook alle *overtollige* woorden te myden, die ter zake niet dienen, den styl maar lam maken, en veel van zynen sieraat benemen. Indien men uit sommige boeken eens alle de woorden uitvaagde die daar overtoellig in zyn, en die niets zeggen of betekenen, het is nauwlyx te geloven hoe vele regels, ja gehele bladen, zy verliezen zouden. Zo vele malen *en*, *gelyk als*, *de welke dat*, *die*, *daar*, *bier*, *zynde*, *komen*, en wat al meer stop- en lapwoorden, die byna een vierde deel van het papier beslaan. Ik *en* kan dat niet doen: gy *en* zult niet: wat doet dat *en* hier? men zegt immers veel beter, *ik kan niet*, *gy zult niet*. *Gelyk als*, daar een van beide genoeg is; want *als* is *gelyk*, en *gelyk* is *als*. *De welke dat*, de man *de welke dat* hier of daar woont: luidt het niet fraaier, de man *die* daar of daar woont? *Daar en hier*; *daar* is *bier* een plak-

plakkaat afgelesen; *daar is hier* wat wonders gebeurt: zekerlyk daar en hier verschelen verre van elkandere; men moet zeggen, het is *hier* gebeurt; of zo het op ene andere plaats is voorgevallen, het is *daar* gebeurt. *Zynde* wort ook menigwerf gebruikt daar het niet nodig is; als by voorbeeld; *het huis nu voltrokken zynde, begondenze aan een ander werk: zynde* kan hier wel uitgelaten worden; hoewel niet overal, want somtyts zou het duisterheit baren als dit *zynde* uit de rede bleef. *Zodat, en zo is 't dat; Toen by deze woorden geeindigt hadde, ziet zo is 't dat by zich niet meer kon onthouden van tranen.* Wie kan zulk een taal dulden? en vele menen dat dit noch mooi is, en beter luidt, dan of men zeide, *toen by deze woorden geeindigt hadde, kon by zich niet meer onthouden van tranen.* *Komen doen, en komen spreken; hy quam dit te doen; hy kwam dit bewyzen; ik quam te schryven; deugt niet: hy dede dit; by bewyft dit, ik schreef,* moet men zeggen. *En Petrus naar buiten gaande, quam te wenen, voor weende:* het eerste luidt byna of Petrus uit de zale van Kajafas gaande te Wenen in Oostenryk was aangekomen. *Hebben gebadt; hebben gedaan gebadt;* en wie zou het al kunnen optellen dat men met verdriet horen en lezen moet! Zie den Heer Vollenhove

hove in een Dicht aan de Nederduitsche Schryvers, in zyne Poëzy onder de Mengel-dichten te vinden, daar hy zulke en meer andere oertolligheden en gebreken onzer ta-le zeer aardig en krachtig heeft voorgesteld. Voor diergelyke oertollige stopwoorden heeft men zich zorgvuldig te hoeden wil men enen zuiveren en **beknopten** styl schryven: met weinige woorden kan men veel zeggen, en als die wel geschikt zyn, beter, krachtiger, en fierlyker spreken, dan met vele woorden die oertollig zyn.

III. Dewyl het spreken en schryven dient om door dit middel onze gedagten aan anderen bekend te maken, en hun de zaken op die wyze te doen verstaan als wy die by ons zelve begrepen hebben, hetzy de een den anderen onderwyze, of vermane, of opwekke, of trooste, enz. zo spreekt het van zelve, dat iemant met dit oogmerk schryvende, **klaar en duidelyk** moet schryven, opdat hy zowel zich zelve versta, als van anderen verstaan worde: want men schryft of spreekt immers om verstaan te worden; en dit kan niet geschieden, of men moet zyne gedagten klaar voorstellen, en zich over de zaken duidelyk en bevatbaar uitdrukken. Het is een groot misverstant, met opzet duister te schryven, gelyk enigen die gewoonte hebben.

me-

menende dat men zich hierover verwonderen zal, en 's mans wysheit en geleertheit dies te meerder schatten, naardat men hem minder verstaan kan. Doch wyze en verstandige lieden zullen geheel anders oordelen, en van zulke schryvers het vermoeden hebben, dat zy of zich zelfs niet verstaan, of grote waanwyzen zyn, die ydelen lof zoeken daar die niet te vinden is. Die schryven wil, moet klaar schryven, of het werk liever staken.

IV. Om klaar te schryven moet men altoos *eigentlyke* woorden van de zaken gebruiken, en *elk ding met zyne eige maniere van spreken uitdrukken*; gelyk de Schilders aan elk afbeeltsfel zyne eige verw geven, de lucht blaau, het velt groen, de sneeu wit, een man als een' man, en een vrou als een vrou verbeelden, zo in aangezigt als kleding. Meldt iemant iet van enen Koning, hy voere hem koninglyk in, en spreke van zyn ryk en heerschappye, van kroon en sceptor, en wat de koninglyke waardigheit meer vereischt. Enen krygsman voegen wapens en geweer: enen lantman akkers, vee, en weiden; en zo verder hebben alle andere personen of zaken hunne byzondere eigenschappen; en ieder moet op zyne wyze en naar zynen aart beschreven worden. Wiert dit wel in acht genomen, men zou zo vele oneigentlyke en
on-

ongerymde spreekwyzen en gelykenissen in de boeken niet vinden, die keurige kenners tot walgens toe vervelen. Men schryft slegt van heerlyke zaken, en schildert de zon met houtkole, die men met gulde stralen most afbeelden; men voegt gelykenissen byeen, die elkandere gansch ongelyk zyn, en zo weinig passen als licht en ~~duisternis~~, en mengt hemel en aarde, vuur en water, en alle hoofdstoffen ondereen.

Tot klaarheit van den styl behoort ook, dat men elken zin of periode zyn maat geve, en niet te lang of te kort zy, maar den middelweg hierin houde: een styl die al te kort en afgebroken is baart doorgaans duisterheit, en de lankheit verveelt. Niemand moet zo schryven dat hem een ander in het lezen met moeite volgen moet, maar de zaken moeten zich van zelve opdoen, en gemakkelyk kunnen begrepen worden, anders krygt men verdriet in het lezen al zyn de zaken noch zo schoon.

V. Verder moet men ook inzonderheit trachten dat men enen styl schryve die *aangenaam* en *vloeyende* is, waarin de woorden zo aaneen geschakelt zyn, dat ieder zyn rechte plaats hebbe, het naamwoort en werkwoort behooryk worden byeen gevoegt, en zo geschikt, dat de zin zonder stoten ten einde

de lope. Een harde styl is onaangenaam, en heeft op verrena zoveel ingang niet als een vloeiende, die het zuivere water gelyk is, dat onverhindert en zonder tegenstant afvliet.

VI. Men heeft alle gemaaktheit, gezogte en opgepronkte woorden als een pest te vlieden; want de styl moet natuurlyk wezen, of gelyk alrede gezegt is, met eigentlyke woorden en spreekwyzen doorvlochten. Men vint 'er die hun werk maken om uit verscheide Schryveren, Poëten inzonderheit, een menigte van hoogdravende en poëtische spreekwyzen te verzamelen, dieze dan in enen ongebonden styl zo fraai en sierlyk te pas brengen, dat hunne rede eveneens is opgeschikt als Esopus kraai met al haar bonte veren. 't Is wanschappen, en voegt in genen dele: want spreekwyzen die de Dichtkunst eigen zyn, daar men de dingen op een geheel andere wyze en trant afmaakt, passen gene ongebonde rede, die daardoor zo vreemt en gemaakt wort, datze onverstaanbaar is. Ik sta gaarne toe, dat men sierlyke en krachtige spreekwyzen uit de Poëten kan en mag ontleenen: maar die moeten met verstant gebruikt, en zo te pas gebragt worden, dat het niet gezogt of opgepronkt schyne. Deze wanstaltige gemaaktheit voegt nergens minder dan in ene Kerkrede, daar men
geeste-

geestelyk stoffen verklaart, en van Godt en goddelyke dingen spreekt: hier neemt en ontleent men veel veiliger de woorden en spreekwyzen uit de schriften der Profeten en Apostelen, en de preekstyl moet schriftuurlyk wezen: niet dat men gestadig een reex van hondert schriftuurtexten aaneen hange, en die met kapittel en vaars opzegge; maar men moet zyne zaken met schriftuurlyke woorden en spreekwyzen uitdrukken, en die zoveel als mogelyk is gebruiken, om dus geestelyke stoffen met de eige woorden van Godts Geest voor te stellen. En het is zeker, dat de heilige Schriften ons overvloed van schone, krachtige, en sierlyke spreekwyzen kunnen uitleveren, alsze maar naarstig daarin gezogt en wel gebruikt worden. Doch hiervan zal in het volgende iv hoofdstuk breder gesproken worden.

VII. Moet men zich wachten om niet met enen gemaakten trant en opgesmukte redenen te voorschyn te komen: men hoede zich ook, om niet te laag te vallen, of zyn schrift te slegten en lassen styl te geven. Gemene praatjes, straatwoorden, zotte en kinderachtige gelykenissen, oneerbare taal, en wat dies meer is, kan in genen dele geleden worden. Men moet deffig, zedig, en eerbaar schryven, opdat men niemand
B
aan-

aanftoot geve, noch van anderen bespot worde: naar dat het schrift is, oordeelt men van den schryver, van zynen aart en inborst.

VIII. De styl zy zich zelve doorgaans gelyk, opdat die op de ene plaats niet te hoog drave, noch op de andere te laag kruipe, maar byna op de zelve maat en trant gestelt; hoewel met onderscheit van zaken: want de ene zaak eischt iet meerder en verhevener dan de andere; doch elk moet het zyne hebben, en de zuiverheit en kracht van enen goeden styl moeten overal uitblikken.

IX. Woorden van enen zelve klank moeten niet te na op elkandere volgen, zulx beneemt de welluidentheit; by voorbeeld, *daze bomen stonden aan klare waterstromen*, dit luidt te rymachtig: zo ook, *daar is haar haar*; schryf liever *daar is haar haar*. Ook moet men myden, een en zelve woort dikmaal in ene rede te gebruiken; dit staat arm en gebrekkelyk. Men kan dit gebrek best vervullen met overvloed van woorden en spreekwyzen te verzamelen, waardoor men rederyk wort, en nu het ene, en dan het andere kan nemen.

HET

HET II. HOOFTSTUK

Van de verscheidenheit van styl in het schryven van Historien, Redevoeringen, Natuurkundige, en andere, stoffen.

I. IN het voorgaande hoofdstuk hebbe ik enige algemene regels voorgesteld, waarnaar men zynen styl in het Nederduitsch bequameiyk kan schikken, om zowel met ene zuivere als klare en sierlyke tale te spreken en te schryven. Maar dewyl sommigen geoordeelt hebben, dat het niet ondienstig zou wezen, dat ik behalve die algemene regels, ook iet in het byzonder aantekende van de verscheidenheit van styl, ten aanzien der verscheide stoffen daar men van schryft, en kortelyk aanwees, wat'er voor onderscheit van styl en spreekwyzen dient waargenomen in het schryven van *Historien, Redevoeringen, verklaringen over Natuurkundige, Godtgeleerde, en andere zaken*: zo hebbe ik, om ook hierin enige voldoening te geven, de moeite genomen, om dit volgende hiervan aan te tekenen, en zo beknopt als mogelyk waar, byeen te brengen. Doch ik moet den Le-

zer vooraf waarschuwen, dat hy zich niet verbeelde hier nette en naukeurige regels te zullen vinden van alles wat'er tot den styl zo van historien, als redevoeringen, en alle andere stoffen, vereischt wort; geleerde mannen hebben gehele boeken hierover geschreven, en dit is in weinige bladen niet te bevatten. Ons oogmerk is maar het voornaamste te zeggen, en te tonen, dat'er onderscheit moet wezen in den styl, naar het onderscheit der stoffen daar men van schryft.

II. Ik oordele, dat men dit voor enen vasten en voornamen regel moet houden, *dat de styl in allerlei soorte van schriften moet geschikt worden naar het oogwit daar de schryver op doelt*, immers daar hy in zyn schrift op moet doelen: want zo hier geen acht op wort gegeven, dat een schryver zynen styl voege naar het oogmerk van zyn schrift, zal hy by de lezers nooit uitwerken 't geen hy voorheeft. By voorbeeld, iemand wil iet schryven tot opwekking en vertroosting van enen zyner vrienden, die, door zware tegenspoeden gedrukt, moedt en troost van node heeft: zou het wel met het oogmerk van dien schryver overeenkomen, dat hy enen styl gebruikte die straf en stuur was, vol harde uitdrukkingen, in plaats van ene zachte en vriendelyke tale, die hy als balsam moet

moet leggen op de smertelyke wonde van zynen vriend? Of dat iemand een vreeslyk onweer zullende beschryven, dat hemel en aarde den ondergang, en het gansche menschdom den jongsten dag schynt te dreigen, hiertoe woorden en spreekwyzen bezigt, die dit maar flauwelyk verbeelden, en den lezer geen sterker indruk geven, dan of het slegts een' gemenen storm gewaait hadde, die met donder en blixem verzelt, hier en daar een weinig schade hadde veroorzaakt? Met zo een' styl zou die schryver immers niet uitvoeren dat hy beoogt: een flauwe schildery kan geen levendige en sterke verbeelding geven; met sterk en straf schryven kan men niet troosten, gelyk men met vleijen niet bestraffen, noch met boertery ernst kan verwekken: die troosten wil, moet troostelyk schryven, met woorden en uitdrukkingen die ene bedroefde ziel verquikken, opbeuren, en hope geven tot ene gewenschte uitkomst. Dezen regel, mene ik, zal men met weinig moeite op alle soorten van schriften kunnen toepassen, dat namelyk naar het oogmerk des schryvers en van zyn schrift, de styl alsins moet geschikt worden.

III. De tweede regel is, *dat de styl ook moet oversenkomen met de zaken die men beschryft*: want dewyl 'er in een en zelve schrift

niet zelden velerhande zaken voorkomen, is het niet mogelyk dat de styl overal eveneens kan wezen; de ene zaak is gewigtiger en van meer belang dan de andere: op de ene plaats spreekt men van leven, op de andere van doot: hier van het onuitspreeklyk geluk des hemels, daar van den rampzaligen staat der helle en der elendige verworpelingen; hier voert men enen Koning sprekende in, daar enen Veltheer; op ene andere plaats weer enen lantman. Alle deze zaken moeten nootwendig naar heuren aart en eigenschap beschreven worden, en de styl moet de zaken volgen, ryzen en dalen, wat meer of minder verheven zyn, naar dat het de zaken zelve vereischen.

IV. Voor enen derden regel stelle ik dezen: *dat de styl ook moet geschikt worden naar de verscheide delen van een schrift*, inzonderheit van ene Rede, die men begint met een inleidinge, daarna een verhaal of uitlegging van zaken doet, die zaken wyders aandringt met kracht van redenen, hetzy tot overtuiging, of tot vermaning, of tot bestraffing, of opwekking en vertroosting. Gelyk hier de stem van enen Redenaar, als hy die rede in 't openbaar zal uitspreken, zich moet voegen naar de delen zynner redevoeringe, zo moet hy 'er noorzakelyk ook zynen styl wat naar veranderen, opdat

dat hy overal niet op de zelve wyze spreke. Doch het zal nodig wezen, dat ik deze regelen nu eens in het byzonder toepasse op verscheide stoffen en zaken, om den Lezer dit alles dies te klaarder voor ogen te stellen.

HET III. HOOFSTUK.

Van den styl in het schryven ener Historie.

I. **N**Aardien het voornaamste, zo niet het enige, oogmerk van enen Historischryver moet wezen om gebeurde zaken naar waarheit te verhalen, en de geschiedenissen zoals die voorgevallen zyn oprechtelyk zonder drift of eenzydigheit te melden, zo kan men hieruit lichtelyk in het gemeen bepalen, hoe de styl van ene *historie* moet wezen. Namelyk, dewyl de naakte waarheit geen valsch of versiert optooisel wil lyden, kan hier geen gezogte of opgepronkte styl geduldt worden, ook geen hoogdravende; maar zulk een styl, die tusschen hoog en laag gaat, waardoor men de zaken, die men verhaalt, naakt en klaar openlegt, de waarheit zuiver meldt, alle duisterheit en dubbelzinnigheit van woorden mydende, en zulke spreekwyzen gebruikende, die by de geleer-

geleerden geprezen, echter ook van ongeletterden kunnen verstaan worden, gelyk zeker Grieksch schryver niet onaardig zegt. † Is de waarheit de ziel van de historie, de ziel en kracht van enen historischen styl bestaat in de waarheit klaar en oprecht voor te stellen, en de gebeurde zaken levendig en duidelyk te verbeelden: waarom Dionysius van Halikarnassen, den historischryveren deze wetten stelt: Dat zy nooit onwaarheit moeten schryven: Niets van de waarheit ontveinzen: Niets schryven uit gunst of ongunst, maar alles naakt en klaar voor ieder openleggen.

II. Maar dewyl 'er verscheide soorten van hitorien zyn, en in ene historie dikwyls vielerlei zaken voorkomen, die niet alle op de zelve wyze kunnen beschreven worden; zo is het nodig dat een historischryver die verscheidenheit wel in acht neme, en zynen styl naar de zaken wete te schikken. In ene en zelve historie moet men somtyts melden van oorlog, en van vrede; van bloedige veltslagen, daar duizenden sneuvelen, daar het velt met dode lyken bezaait legt, en de rivieren van bloet stromen; waarover men in het ene lant vol vreugde en gejuich is, en

zege.

† Lucianus, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, seu Quomodo scribenda sit historia. p. m. 608. edit. Amst. 1687.

zegevuren aansteekt; terwyl het andere lant in diepen rouwe zit over de zware nederlaag van hun krygsheir. Dan moet men 'er eens Koningen en Vorsten of andere grote personafien doen spreken; dan deze en gene gevallen melden; dan landen, steden, en rivieren beschryven; ook de godtsdiensten, zeden, en levenswyze der vreemde volken; en wat 'er meer voor verscheidenheit in de historien voorkomt. Naar de verandering dezer zaken moet nootwendig ook de styl volgen, opdat men droevige dingen treurig, blyde vrolyk, vermakelyke aangenaam, en gruwzame schrikkelyk verbeelde: dat men Vorsten vorstelyk doe spreken, naar voorvalende gelegenheit: landen en steden naukeurig en net beschryve: schone lantdouwen sierlyk afmale; en dit met zulke woorden en spreekwyzen, die den lezer alles op het levendigste voor ogen stellen, alsof hy de dingen zelf zag en hoorde.

III. Schoon een historischryver zich niet moet uitleggen op hoogdraventheit van styl, zo kan hy echter, daar het pas geeft, sierlyk en deftig genoeg spreken, en mag ook zynen styl met figuurlyke en ontleende spreekwyzen doorvlechten, als hy slegts zorg draagt dat het niet te verre ga, en dat hy de gevoeglykheit in achtneeme, om van ieder zaak naar heuren aart te spreken. B 5 HET

HET IV. HOOFDSTUK.

*Van den styl in ene Redevoe-
ringe.*

I. **E**n *Redenaar* (Orator) heeft een ander oogmerk als een historischryver: want als deze de geschiedenissen naar waarheit verhaalt, en de dingen gelykze gebeurt zyn net beschryft, om die dus aan de tegenwoordige en volgende geslachten door zyne pen mede te delen, zo voldoet hy aan zynen plicht, en bereikt zyn oogwit. Maar een Redenaar beoogt wat meer: die schryft en spreekt niet alleen om waarheit te melden, maar hy zoekt die waarheit ook te bewyzen, te bevestigen, te verdedigen: hy zoekt zich aangenaam te maken by zyne toehoorders, hunne gemoederen in te nemen, en door zyne rede dit uit te werken, dat de toehoorders van de waarheit overtuigt worden, en hem alsins in 't geen hy spreekt toestemmen. Hier wort meer sieraat en kracht van woorden toe vereischt; waarom een Redenaar zich allermeeft op de welsprekentheit moet uitleggen, en het staat hem vry zyne rede met schone, verhevene, en krachtige manieren van uitdrukkingen te verryken, fraaie

fraaie ontleende spreekwyzen te gebruiken, ook deſtige en zinryke ſpreuken, en wat'er meer bequzam is om enen ſtyl te verſieren. Nergens mag men verhevener en hoogdravender taal voeren dan in ene rede, daar men van grootſe en verhevene dingen ſpreekt: nergens meer kracht van uitdrukkingen bybrengen dan daar men zyne zaak, die van gewigt is, verdedigt, hetzy voor de vierſchaar, of voor het volk. Hier kan men in den lof van grote en door!uchtige Mannen uitweiden: deugt en vroomheit elk krachtig aanpryzen, en die op het heerlykſte en be-minlykſte voorſtellen; in 't tegendeel van ondeugt en godtloosheit ieder afraden en ſchuw maken, met die zeer lelyk en affchuwelyk af te malen. Met een woort, hier kan de welſprekenheit al haar kracht oefenen, en de ſtyl van enen Redenaar kan met ſieraat van taal pronken boven alle andere. Doch ik moet'er ook deze waarschuwing byvoegen; dat men zynen drift hier den teugel niet te lang viere, maar binnen de palen blyve, en de welſprekenheit niet verandere in een ydel en verwaant gezwets van trotſe en hoogdravende woorden, dikwyls op de zaken weinig paſſende; dat men ook niet te veel verbloemde en geleende ſpreekwyzen gebruike, maar in alles de middelmaat wat houde,
die

die doorgaans de veiligste weg is. Men kan hier lichtelyk te hoog vliegen; en niemand moet zich inbeelden, dat grootse en verwaande woorden, en allerlei gebloemdespreekwyzen, zy voegen in de rede of niet, enen verheven styl maken, en dat hier de welsprektheit in bestaat; geensins: als de woorden en spreekwyzen niet passen op de zaken, en de zaken zelve geringer dan de woorden zyn, is het geen wel- maar groot-spreken; en zo een verwaande taal is walge-lyk, en verveelt elks oren.

II. By Grieken en Romeinen plagten weleer de Redevoeringen in groot gebruik te wezen, zo voor den Raat, als in de Vierscharen, en voor het volk; en men vont 'er zeer uitstekende Redenaars, als Isocrates, Demosthenes, Cicero, Quintilianus en andere, van welke nu noch vele schone stukken hunner schriften, zo in de Grieksche als Latynsche tale, overig zyn: deftige voorbeelden voor die zich in de welsprektheit willen oefenen. Maar onder ons zyn die Redevoeringen in de Nederduitsche tale zeer weinig in gebruik buiten de Kerk, en de meeste en voornaamste Redenaars, die in het openbaar in onze tale redevoeren, zyn de Predikanten of Kerkredenaars, die tot de Gemeenten spreken, en als gezanten van
Godts

Godts en Christus wege haar het woort der waarheit en des levens verkondigen. 't Zal, gelove ik, niet ondienstig wezen, dat ik eens in het korte aanwyze hoe de styl ener Kerkrede behoort te zyn, zo in het gemeen, als in het byzonder in hare verscheide delen; het geen niemant voor een nodeloos werk moet aanzien, dewyl 'er niet alleen de Predikanten, maar ook inzonderheit de Gemeenten, zerveel aangelegen is, in wat styl Godts woort gesproken, en den toehoorderen verklaart en toegepast worde.

III. Nademaal een Kerkrede voornamelyk bestaat in een verklaringe over enig gedeelte der heilige Schriften, waardoor men zyne toehoorders tracht wys te maken tot zaligheid, en het oogmerk van een' Predikant is de Gemeente te leren en te stichten, en haar tot kennis en verstant der goddelyke Schriften te brengen; zo kan men in het gemeen geen beter styl in ene Kerkrede gebruiken, dan die Schriftuurlyk is, dat is, doormengt met woorden en spreekwyzen uit de heilige Schriften zelf genomen, om dus zoveel mogelyk is overal met Godts eige woorden te spreken. Daar men een bequame manier van spreken in de Schrift kan vinden om zyne zaken uit te drukken, zou ik niemant raden die elders te zoeken: Schriftuur.

tuurlyke woorden en spreekwyzen worden van de Gemeente best verstaan, inzonderheit van die zich oefenen in het lezen van Godts woort. En men kan hier over geen gebrek klagen, naardien de ondervinding my en vele anderen geleert heeft, dat die zich wil benaarstigen in het lezen der H. Schriftèn, om zich de woorden en spreekwyzen daar door eigen te maken, altoos overvloed genoeg zal vinden, niet alleen van eigentyke, fraaie, en bequame uitdrukkingen, maar ook van fierlyke en overkrachtige spreekwyzen, die zoze maar wel gebruikt, en gevoeglyk in de rede geschikt worden, den styl enen groten luister van welsprekentheit kunnen geven. By voorbeeld, wie zou een zware sterfte, door pest of andere besmettelyke ziekten veroorzaakt, krachtiger en beklaglyker kunnen beschryven, dan met deze woorden?

De doot is in onze vensteren geklommen, zy is in onze paleizen gekomen; om de kinderkens uit te roeijen van de wyken, de jongelingen van de straten. Jer. ix. 21. Is het niet een sterke taal, als Job in zyne zware elende, die hem alle hope van herstellinge scheen te benemen, dus spreekt? *Wat is myn kracht, dat ik hopen zou? of welk is myn einde dat ik myn leven zou verlengen? Is myn kracht steen kracht? is myn wysesab staal?* Job. vi. 12. In

t te-

't tegendeel hoe zou een elendige ziel in noot en verlegenheit hare hope en betrouwen op Godt beter uitdrukken, dan met deze tale? *Wat buigt gy u neder, o myne ziel, en wat zyt gy onrustig in my? hoop op Godt, want ik zal hem noch loven; hy is de menigvuldige verlossing myns aangezichts, en myn Godt.* Pf. XLII. 12. Zou iemant zyne onschult en rechtvaardigheid wel krachtiger kunnen be-
 tuigen, dan Job wederom doet met de volgende woorden? *O aarde bedek myn bloot niet; en voor myn geroep zy geen plaats! Ook nu, zie in den hemel is myn getuige, myn getuige is in de hoogten. Zo ik myne hant tegen den weze bewogen hebbe, omdat ik in de poorte myne hulpe zag; myne schouder valle van het schouderbeen, en myn arms breke van zyne pype af.* Job XVI. 18. XXXI. 21. 22. Dit zyn maar weinige staaltjes uit een grote volheit. De Lezer moet echter dit zo niet opnemen, alsof ik hiermede alle andere spreekwyzen, die niet schriftuurlyk zyn, uit ene Kerkrede zou willen verbannen; dit is myn mening niet: want die kunnen en mogen hier ook, daar het voegt, gebruikt worden; en men moet hier met verstant en oordeel te werk gaan, om te zien hoe men zyne gedagten tot nut van den toehoorder best kan uitdrukken.

IV. Het is verre beneden de waarheit van Godts

Godts heerlyk en dierbaar woort, dat het de Gemeente wort voorgesteld met ener flegten en laffen styl, gemengt met gemene praatjes en onnozele gelykeniffen, die in geen Kerkrede kunnen geleden worden; maar aan de andere zyde moet men zich hier ook wat matigen, om den styl niet op te hogen trant te brengen; want de preekstyl moet zedig wezen; en men heeft hier zo grote vryheit niet van hoogdravende taal te voeren, als in ene rede over wereltsche zaken. Men moet prediken dat het alle toehoorders verstaan kunnen, en dat zy ten aanzien van de woorden geen uitlegger behoeven. Deze twe uitersten moeten hier zorgvuldig gemydt worden, dat men verstandige toehoorderen zyne rede niet walgelyk make door enen laffen styl, noch al te grote verhevenheit van tale gebruike, waardoor men onverstaanbaar wort by hen die weinig geoefent zyn.

V. Vooral dient men ook, hier op toe te leggen, dat de styl ener Kerkrede aangenaam en vloeiende zy, en licht om te bevatten, opdat men zonder moeite gehoord worde. Een rede, die uit lange zinnen of perioden bestaat, die met vele tuffchenreden opgevult zyn, zodatze dikwyls na tien of twaalf regels eerst met het werkwoord
ge-

gesloten worden, is moeilyk te lezen, maar noch moeilyker te horen; en zo een'styl kan ik niet goetkeuren in ene Kerkrede: want wat toehoorder kan zulk een'styl met zyne gedagten volgen? veel minder onthouden; en ik mene dat dit nochtans de beste wyze van preken is, dat men de toehoorders Godts woort zo verklare, dat zy het zonder moeite verstaan, en daarna eens weer overdenken kunnen; want buiten dit hebben zy'er weinig nut van. Derhalve moet men den styl zo schikken, dat de perioden van matige lengte zyn, en gemakkelyk ten einde lopen, zonder door vele tusschenzinnen te lang op gehouden te worden.

VI. Een Kerkrede heeft drie voornamē delen, een *Inleiding*, een *Verklaring*, en een *Toepassing*. De *Inleiding*, schoon by sommigen voor geen deel van de rede gehouden, is echter nodig om de toehoorders vooraf kortelyk te bereiden en tot aandacht te verwekken. Hierom moeten de inleidingen zowel ten aanzien van den styl, als van de stoffe, aangenaam en gevallig zyn. Fraaie zinnebeelden, voorbeelden, gelykenissen, en diergelyke stoffen, alsze op de texten wel kunnen gepast worden, zyn zeer bequaam tot inleidingen; en die moeten wat levendig en sierlyk voorgesteld worden, opdat de toeho-

hoorders aanstonts opmerkende worden, en zich uit dat begin een goet gevolg van de gansche rede beloven.

VII. In de *Verklaringe*, hetzy men woorden of zaken ontvouwt, moet de styl leerzaam en bevattelyk wezen; eenvoudige dingen moeten ook eenvoudig en met weinig optooifsel van woorden verklaart worden. Komen 'er zaken voor, die gewigtiger en verhevener zyn, dan moet men den styl ook wat verheffen, opdat zaken en styl elkandere gelyk zyn. Dat men in het bybrengen van schriftuurplaatsen altyt een en zelve manier van spreken gebruikt, staat zeer arm en gebreklyk; hier moet men wat verandering van spreekwyzen maken; by voorbeeld: gelyk *Paulus spreekt in den brief aan de Romeinen: naar de tale van den Apostel Petrus: zo luiden Davids woorden in den xxiv. Psalm: zo staat 'er by Jesaias: dus hoort men Godt zelven spreken by den Profeet: volgens de lesse die onze Heilant Jesus aan zyne discipelen gaf: en diergelyke veranderingen meer.*

VIII. In de *Toepassing*e komen voor, *bestraffingen, vermaningen, opwekkingen, vertroosting*e, naardat de texten, die men verklaart, zulx vereischen. De bestraffing van zware en gruwzame zonden eischt enen straffen en ernstigen styl, waardoor men de zonden met
harc

hare quade en droevige gevolgen den zondaar levendig voor ogen stelt. Maar men onthoude zich hier van alle scherpe en stekende manieren van spreken; van schampere verwytingen, dezen of genen in het byzonder treffende: een wyze van bestraffen die de menschen niet beter zal maken, maar veeleer in hun quaat doen verharden, en enen groten afkeer van den Leraar in hun verwekken. Men moet op zo een wyze bestraffen, dat men den zondaar overtuige van zyn misdryf; hem in het harte grype; het quaat zo voorstelle, en hem daar met zulk een' ernst van afrade, dat hy klaarlyk zie, dat men zyne behoudenis zoekt, en dat die bestraffing alleen geschiet om hem het schrikelyk quaat der zonde en haar dodelyk gevolg voor ogen te doen zien, en zyne ziel uit het eeuwig verderf te rukken. In de bestraffing van minder gebreken, moet de styl zo sterk en straf niet zyn als in grote zonden, maar overtuigende, afracende, met redenen die klaar tonen, dat die gebreken gansch strydig zyn tegen Godts wet en 's menschen verplichting, en dat wy schuldig zyn in alles naar Godts wille en bevel te leven.

IX. Vermaningen eischen enen ernstigen en krachtigen styl: want hier moet men de

toehoorders de deugt en godtvrugtigheit op het beste aanpryzen, die op het schoonste en beminlykste voordragen, hen aanmoedigen tot hunnen plicht, met krachtige beweegredenen, genomen zo van hunnen staat en verplichtinge, als van de heerlyke vruchten van de deugt, en de dierbare beloninge die Godt zyne gehoorzame en getrouwe dienaren heeft toegezeggt. Hier kan men woorden en spreekwyzen gebruiken, die dit alles op ene deftige wyze uitdrukken: hier kan men bewegen, aandringen, overreden, alles bybrengende wat bequaam is om de toehoorders tot betrachtning der ware godtvrugtigheit aan te zetten.

X. In *opwekkingen* en *vertroosting*en moet de styl wat vriendelyk en aangenaam wezen, bequaam om verlegene menschen en die in zwarigheden zyn, of daarvan gedreigt worden, moet te geven en op te beuren, opdat zy niet bezwyken, maar stantvastig blyven in gedult en hope, op Godt betrouwende, die gezegt heeft, *Ik zal u niet be-
geven, Ik zal u niet verlaten.* Dit kan men met redenen en voorbeelden bevestigen, tonende hoe Godt zyne hulpe aan anderen bewezen, en hen uit hunne noden verlost heeft, besluitende met deze of diergelyke taal; Houdt dan maar moet, myne Broeders,

ders, Godt die het belooft heeft, is getrou; al moeten wy ook in een dal van de schaduwe des doots gaan, wy hebben niet te vrezzen, want de Heer zal by ons zyn; zyn stok en staf zullen ons troosten: ja hy zal ons eindelyk een blyde uitkomst geven, opdat wy zynen naam verheerlyken. En dit zy genoeg van den styl ener Kerkrede.

HET V. HOOFSTUK.

Van den styl in het verklaren van Redenkundige en diergelyke stoffen: ook in het schryven van Brieven.

I. I Ndien een Filosoof, of Redenkundige, zynen styl met welsprekentheit versiert, ik zal het niet laken, maar zò hy die niet heeft, ik zalze van hem ook zozeer niet eischen, zegt elders Cicero*, de meester der welsprekentheit; maar dit vordert hy van hem, dat hy zyne mening met klare en duidelyke

C 3

delyke

* Cic. Lib. 1. de Finibus: Oratio me istius Philosophi non offendit, nam & complectitur verbis quod vult, & dicit plane quod intelligam: & tamen à Philosopho, si afferat eloquentiam, non sperner: si non habeat, non admodum flagitem.

delyke woorden wel uitdrukke, opdat men zyne rede recht verstaan kan. Een schone lesse voor alle die over Redenkundige stoffen willen schryven. Heeft iemand de bequaamheit, dat hy die met enigen sieraat en bevalligheit van tale weet voor te stellen, 't is goet: zo niet, hy voldoet, als hy maar met ene zuivere tale spreekt, en zyne gedagten met klare en verstaanbare woorden uitdrukt. Dit volgt wederom uit het oogmerk van zo een' schryver: want een Filosoof schryft of redeneert over zulke zaken, die hy, zoals hyze zelf begrepen heeft, ook anderen wil doen bevatten, om die tot zyne mening en gevoelen over te brengen. Dit kan niet geschieden door ene duistere en verwarde taal, door vreemde en gezogte woorden die nauylx verstaanbaar zyn; maar hy moet hiertoe klare en eigentlyke woorden gebruiken, die best bequaam zyn enen levendigen indruk van de zaken te geven, waarin myns oordeels de beste welsprektheit van zo een' styl bestaat. Dit blykt ook uit de nature en aart der zaken zelve: by voorbeelt, een Filosoof redeneert over de natuur en eigenschappen ener geestelyke zelfstandigheit, hetzy van Godt, of de zielen der menschen of Engelen: hy onderzoekt naar den oorsprong van al het geschapene, hoe,
en

en van wien, die dingen hun wezen en hoedanigheden hebben ontfangen, hoeze onderhouden en beftiert worden: hy redenka- velt over de wonderbare vereniging van ziel en lichaam in den mensch; en van andere dingen meer, die tot de Natuur-en Reden- kunde behoren. Deze zaken zyn van dien aart, datze meest met het verftant moeten begrepen worden: en derhalve eifchen zy zulke woorden, die haar klaar en duidelyk aan het verftant voorftellen; en de grootste kunst is hier, om de meest eigentlyke en natuurlykste woorden uit te vinden, die het klaarste en levendigfte begryp van de zaken verwekken: want hoe men iemand klaarder bevatting van de zaak kan geven, hoe hy die beter verftaan zal. Zy voldoen noch aan hun oogwit, noch aan de zaken zelve, die over Filosofifche en Natuurkundige stof- fen fchryvende, hunnen ftyl oppronken met allerlei oneigentlyke en ontleende manieren van fpreken; die hier zekerlyk weinig voe- gen, en de gedagten van den Lezer geen zuiver denkbeeld van de zaken geven, maar die in 't tegendeel aftrekken en verwarren. Men leze Cicero eens in zyne Tufculaansche boeken, en die hy van het hoogfte goet te- gen Epicurus gefchreven heeft, gelyk in

C 4

meer

† Quæst. Tufcul. De Finib. bonorum & malor.

meer andere van zyne Filosofische ſchriften, en men zal zien, hoe weinig ontleende ſpreekwyzen hy daar gebruikt: in 't tegendeel hoe hy alles zeer natuurlyk, en met weinig ſieraat van woorden voorſtelt, de beſte welſprekenheit en netſte ſieraat daar ſtellende in de klaarſte en eigentlykſte uitdrukkingen ener zuivere tale: en zo ons iemant tot een voorbeeld in allerlei ſoorte van ſtyl kan verſtrekken, het is deze grote man, hierin boven elks lof geſteigert, en die onder alle wereltſche ſchryvers in dit ſtuk geen weerga heeft.

II. Dit zelve heeft men ook waar te nemen in het beſchryven van zekere *kunſten* en *wetenschappen*. Hoe klaarder en duidelyker ſtyl hier gebruikt wort, hoe het de Lezer beter kan begrypen: en het is immers het oogmerk van den ſchryver, om zyne kunſt door de pen aan anderen te willen leren en mededelen: hoe dan een Lezer met minder moeite zyne voorſtellingen kan bevatten, hoe hy zyn oogmerk beter bereikt.

III. Belangende den ſtyl der *Brieven*: men weet, dat gemeenzame brieven met dit oogmerk geſchreven worden, opdat de ene vriend den anderen van zynen welſtant, of van den ſtaat van zyn huis en goederen, of van andere diergelyke voorvallen enig berecht geve:

ve: en outvader Hieronymus zegt elders niet qualyk, dat door middel van enen brief afwezende vrienden by elkandere tegenwoordig zyn. * Hieruit blykt, dat de styl der brieven niet groots noch hoogdravendt, maar gemeenzaam moet wezen, † byna of men met elkandere spreekt, en de een den anderen iet verhaalt: mydende nochtans alle onzuiverheit van tale en slegte woorden, die in 't schryven nergens kunnen geleden worden. Zo de brieven van meer belang zyn, en dat men over grote en gewigtige zaken schryft, dan moet de styl naar vereisch der

C 5 stoffe

* *Epistolare officium est de re familiari, aut de quotidiana conversatione aliquid scribere: & quodammodo absentes inter se praesentes fieri, dum mutuo quid velint aut gestum sit nuntiant.* Hieron. *Epist. ad Marcellam Tom. III. p. 47.* Et Cicero *Epist. fam. L. II. Ep. IV* *Epistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset.*

† *Idem Epist. fam. Lib. IX. Ep. XXI.* *Verum tamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebejo sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistola aut iudicio aut concioni? quin ipsa iudicia non solemus tractare uno modo. Privatas causas, & eas tenues, agimus subtilius, capitibus aut tamae scilicet ornatius. Epistolas vero quotidianis verbis texere solemus.*

stoffe wat sterker en verhevener zyn; behoudende echter iet van de gemeenzaamheit, opdat'er onderscheit blyve tusschen den styl in ene redevoeringe, en tusschen den styl der brieven.

HET VI. HOOFTSTUK.

Van de spellinge en kracht der Letteren.

I. **W**Y hebben in het Nederduitsch xxiv. letters, doch zo men de *j* en *y* voor twe byzondere letteren telt, zyn'er xxvi. als *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.* Van deze zyn de volgende zes *vocalen* of *klinkletters*, als *a, é, i, o, u, y*, de overige xx zyn *consonanten* of *medeklinkers*, die niet kunnen uitgesproken worden als met behulp van ene der klinkletteren, gelyk *be, ce, de, ef, ge, ha, je* of *jot, ka, el, em, en, pe, que, er, es, te, van, of ve, we, ex, ze* of *zade.*

II. Men schryft nu doorgaans *aa* voor *ae*, als in *staan, gaan, raat, daat*, enz. welke verdubbeling van de *a* ik beter keure dan *ae, staen, gaen, raet, daet*, omdat twe vocalen van enen klank sterker en helderder luiden dan twe van verscheide klanken, die
lichte-

lichtelyk ineen smelten, en een tweklank worden. Immers is de *ae* in de Latynsche tale een tweklank in de woorden *Caesar*, *Naevia*, *aegrotus*, *aemulus*, enz. en hoe wiert die by de Romeinen uitgesproken? niet *Cesar*, *Nevia*, *egrotus*, *emulus*; ook niet *Casar*, *Navia*, *agrotus*, *amulus*, maar met enen klank uit *a* en *e* t' zamengesmolten, en het geluit van de Grieksche η uitbrengende. Zo de *e* in *staen*, *gaen*, *raet*, een verlengde *a* maakt, kanze in *roet*, *sloet*, *boem*, en in *duer*, *muer*, ook een verlengde *o* en *u* maken, en men zou dan in plaats van *root*, *sloot*, *boom*, *duur*, en *muur*, zowel *roet*, *sloet*, *boem*, *duer*, en *muer* kunnen schryven, als *raet* en *slaet*. Doch gelyk de *e* hier met reden verworpen wort, als geen *o* of *u* verlengende, zo heeft men ook billyk voor *ae* twe *aa* ingevoert, die, gelyk snaren van enen toon, zuiverder geluit geven.

III. De *c* verschilt van de *k*; immers by ons is de *k* van sterker geluit, en wort hierom beter gebruikt in *Koning*, *kryg*, *kracht*, en diergelyke woorden: en men hoede zich vooral om de *c* ooit achter aan een woort of lettergreep te zetten, als in *sterc*, *ryc*. In *ick*, *klanck*, is de *c* overvloedig, en de *k* kan't hier alleen uithouden. In deze volgende woorden *Cesar*, *Cisere*, *Cyprus*, *Ceder*,

der, *Cypres, Oceaan, Cichorei*, en enige andere, uit het Grieksch of Latyn oorspronkelyk, is de *c* niet te verwerpen. Doch *sieraat, sieren, versieren*, is beter met een *s*. *CH* is wat scherper van geluit dan de *g*, hoewel in *kracht en magt, geslacht, en plagt, gewigt, en licht*, dit onderscheit weinig gehoord wort. Omdat *magt* komt van *mogen, gewigt* van *wegen, dragt* van *dragen, klagte* van *klagen*, schryft men zulke woorden met een *g*, maar *kracht, zucht, licht, wacht, vrucht*, enz. met *ch*. hoewel anderen die ook wel met een *g* schryven.

IV. De *d* wort by velen in *beid, hand, land, God*, alleen zonder *t* geschreven: maar ik beroepe my op elks oren, of men in de uitsprake dier woorden geen *t* kan horen; en zo daar een van beide kan afwezen, zal het de *d*, en niet de *t* zyn; gelyk men in *heit, hant, lant, kint, wint, bloet, gemoet*, ook in *stat, par, gebot, eet*, en alle diergelyke woorden, de *d* kan missen. De reden, die men van dit schryven geeft, dat men daarom de *d* alleen gebruikt, omdat het meervout dezer woorden *handen, landen, Goden* heeft, is van gene kracht: want het is wat anders of de *d* een sillabe opent, wat anders of zy die sluit: in *hand* komt al de kracht der uitsprake op de

de *d* aan, en zy is niet magtig om het alleen uit te houden; maar in *ban-den*, *lan-den*, *Go-den*, opentze de tweede sillabe, datze zonder hulpe of veranderinge doen kan, also een lettergreep met zagter uitsprake geopent dan gesloten wordt. Daar zyn zeer weinige woorden in onze tale die met een *d* in't ende bestaan kunnen. *Rat* en *vat*, *rant* en *kant*, *doot* en *groot*, spreken wy eveneens uit: zal men dan nu, omdat men *raden*, *randen*, en *doden* zegt, en *vaten*, *kansen*, en *grosen*, de eerste woorden in het enkel getal met een *d*, en de andere met een *t* schryven, zonder te letten of men de kracht der uitsprake voldoet of niet? die de *d* hier wil behouden, moet'er de *t* byvoegen, en schryven *radt*, *randt*, *doodt*; doch de *t* is anders genoeg. Naar dezen regel zou men dan ook voor *geloof*, *leef*, en *zweef*, *geloov*, *leev*, en *zweev*, moeten schryven, omdat men *geloven*, *leven* en *zweven* zegt; en voor *wys*, *prys*, *huis*, *wyz*, *pryz*, *huiz*, omdat het meervout dezer woorden heeft *wyzen*, *pryzen*, *huizen*. Maar dit is waarlyk een grote mispelling: geen *v* of *z* zynde by ons zagte letters, hebben het vermogen om sillaben te sluiten, dat kunnen de *f*, en *s* doen die sterker zyn; en zo de *v* en *z* achter aan een woort of sillabe komen, moet men die

in

in *f* en *s* veranderen, volgens den regel die in alle talen plaats heeft, *quod litterae ejusdem organi inter se facile permutantur*, dat letters van ene of byna de zelve uitsprake lichtelyk verwisselt worden, en de ene voor de andere gestelt, als *f* voor *v*, *t* voor *d*, *s* voor *z*, *x* voor *ks*, *g* voor *k*, enz.

De *d* wort somtyts verdubbelt, als ook de *t*, om onderscheit te maken in werkwoorden die in *praes.* & *imperf.* of in den tegenwoordigen en onvolmaakten tyt op de zelve wyze worden uitgesproken, als ik *trachte*, *melde*, *klede*, *verplichte*, *vluchte*, in *imperf.* ik *trachtte*, *meldde*, *kleedde*, *verplichtte*, *vluchtte*, Doch hiervan zal onder de werkwoorden naderhant meer gezegt worden. Hier kan de Lezer in deze woorden *meldde*, *kleedde* horen hoe zagt de *d* in 't ende van de eerste fillabe luidt *meld-de*, *kleed-de*: en in zulke woorden die geen sterker uitspraak hebben, kan de *d* alleen volstaan, gelyk ook in ik *raadde*, *verbeeldde*, *arbeidde*, *antwoordde*, enz.

V. De *f* wort met reden gebruikt in eige namen, die wy uit het Grieksch of Latyn in onze tale overbrengen, en daar met ϕ , of ψ geschreven worden, als in *Filosoof*, *Filippus*, *Filadelfus*, voor *Philosoph*, *Philippus*, *Philadelphus*, volgende hierin de Grieken

ken † en Latynen, die de eige namen uit andere talen in de hunne overbrengende, die naar den aart hunner tale buigen, en verzagten, als in *Caesar*, Καίσαρ, *Aquila*, Ἀκυλα, *Quartus*, Κυάρτος: dus schryven de Latynen de Grieksche woorden Φύμη, of Φάμα Doric. Φύγη, Φῶρ, met een *f*, *fa-*
ma, *fuga*, *fur*; en zy plagten ook *Fryges*, *Faron*, *Ferecides* &c. te schryven met een *f*, niet met *ph*. dat naderhant is opgekomen.* Als men Filosoof met een *f* schryft, kan'er niemand Filosoof uit lezen, gelyk ik wel gehoord hebbe van zulke die geen andere als de Nederduitsche taal verstonden. Ik hebbe tot nochtue geen Nederduitsch woort gevonden daar *ph* in komt. Ook leren ons de Taalkundigen dat de Grieksche φ door *ph* niet beter wort uitgedrukt dan door *f*, willende dat deze letter, die eigentlyk anders de Grieksche *f* is, by die volken noch anders wiert uitgesproken als wy met *f* of *ph* doen. † Zodat'er geen de minste reden is waarom wy die woorden met *ph* zouden schryven.

VI. De *g* en *k* worden dikwyls verwisselt,
en

† Vid. Joseph. Antiq. Lib. 1. c. 7.

* Gisb. Cuper. Observ. L. 111. c. 8.

† Martin. Lex. in F. Gatak. de stylo N. T. c. 2. Sciopp. Gram. Philos. de Consonantibus.

en men schryft *Koning* en *Konink*, *lang* en *lank*, *gang* en *gank*, *gevangenis* en *gevangenis*; ook wel *gevangenis*, *langkheit*, *vergangkbaar*, met *gk*; maar dit leste, schoon ik het op gezach van Vondel en anderen ook gevolgt hebbe, komt my nu wat hart voor, en my dunkt dat een van beide *g* of *k* hier genoeg is. In *herlig*, *rechtvaardig*, *genadig*, *deugt*, *vreugt*, kan de *g* zonder *h* wel volstaan.

VII. De *ij* wordt nu van de meeste Schryvers verworpen, en men gebruikt daarvoor overal een *y*, als in *wy*, *gy*, *myn*, *schryven*, *blyven*, *gelyk*, *styl*, *waardy*, enz. oordelende dat de *ij*, zynde een t' zamengevoegde letter uit *i* en *j*, den rechten klank niet geeft, die men in de *y* hoort. Sommigen willen de *ij* echter behouden in *zaaijen*, *maaijen*, *bloeijen*, *groeijen*, enz. hoewel Vondel in deze woorden niet meer dan een enkele *i* gebruikt, *zaaien*, *maaien*, *groeien*, *bloeien*, *vliesen*, *schreien*. Met de *j* schryft men *jaar*, *jagt*, *jeugt*, *jongeling*, *juk*, *juweel*.

VIII. De spelling met *kw* in plaats van *qu* in *kwaat*, *kwellen*, *kwytten*, is om de hardigheid der uitsprake niet goet te keuren, en men schryft beter *quaat*, *quellen*, *quytten*. Dat de *w* in *eenw*, *leenw*, *nieuw*, *vrouw*, *gestronw*, enz. in het enkel getal dier woorden overtollig is, stemme ik ook niet ongaarne

gaarne toe, schoon ik die tot nocht toe altoos gebruikt hebbe: maar in het meervoudig getal wortze duidelyk gehoort *eeuwen*, *leeuwen*, *nieuwe*, *vrouwen*, enz. gelyk ook in *schuw*, *ruw*, *weduw*, *schaduw*. My dunkt, dat men in het werkwoord *houwt* de *w* wel mag behouden, en schryven, *by houwt hout*; *hy houwt een bou in het hout*.

IX. De *x* wort by verkorting voor *ks* geschreven in *volx*, *ryx*, *elx*. Hoewel anderen oordelen, dat men de *ks* hier diende te behouden tot een kenteken van den genitivus: het geen echter in *reex*, *dagelyx*, *nauhyx*, *grotelyx* om die reden niet nodig is.

X. Men schryft nu *z* voor *s* in *zyn*, *zuiver*, *zeven*, *zwaar*, *zien*, en meer zulke woorden die van ene zagte uitsprake zyn. Doch ik hebbe gemerkt dat vele hierin dikwyls missen, niet recht onderscheidende wat woorden een *z* of een *s* vereischen. De *z* is by ons zagter van geluit dan de *s*. In *sterk*, *stryt*, *swiker*, *staan*, kan geen *z* gebruikt worden; en wederom in *zwaar*, *zwaan*, *zien*, *zilver*, geen *s*: zo men *swaar*, *swaan*, *sien*, *silver*, met een *s* schryft, luidt het op zyn Friesch; en schryft men *zierk*, *zryk*, *zuiker*, *ztaan*, met een *z*. Zo is de uitspraak veel te zagt. De *s* sif meer door de tanden dan de *z*, die niet zo sterk gehoort wort.

D

En

En dit is het rechte onderscheid dezer twee letteren in onze Nederduitsche tale; gelyk de volgende woorden noch ten overvloed leren,

Zingen.	Siffen.
Zaat.	Sabel.
Zuigen.	Suiker.

XI. Ik moet hier noch iet byvoegen van de spellinge met twee vocalen in *raaden, leeven, geeven, boomen, stroomen, mureen, uuren*, in plaats van *raden, leven, geven, bomen, stromen, muren, uren*, met ene vocaal. Ik zie noch geen genoegzame redenen die deze spelling kunnen verdedigen. Wat taal is'er, van die in enige achtinge zyn, daar een lange klinkletter door twee vocalen zonder noot wort geschreven? Immers by Hebreuwen, Grieken, Latynen, Hoogduitschen, en Franschen zou dit barbarisch schynen; *ma*, in *amare*, en *ce*, in *docere* by de Latynen, en by de Hoogduitschen *há*, in *haben*, *le*, in *leben*, *se*; in *segen*, *lo*, in *loben* worden maar met ene *a*, *e*, *o*, geschreven. Waartoe dan in het Nederduitsch twee letters gebruikt, daar ene genoeg is? Men zoekt deze spelling te verdedigen, vooreerst in de *werkwoorden* die in het enkel getal van de imperativus praes. of gebiedende wyze, twee vocalen hebben, als *leef*, *hoor*, *stuur*, enz. welke gebiedende wyze men houdt voor de
radix

radix of het wortelwoord der werkwoorden, waaruit alle de andere tyden en wyzen kunnen gemaakt worden. Hierom oordeelt men, dat die twe vocalen in de imperativus *leef*, *hoor*, *stuur*, ook in de indicativus *ik leevē*, *hoore*, *stuurē*, en in de infinitivus *leeven*, *hooren*, *stuurēn*, moeten behouden worden. Maar dit is niet nootzakelyk: want de reden waarom de imperativus dezer woorden twe klinkletters eischt, is omdat de ene alleen niet genoeg is om een lange sillabe te maken wegens den volgenden consonant, waarom die vocaal nootwendig moet verlengt worden, opdatze tegen den consonant niet aanstote, anders zou het *les*, *hor*, *stur*, wezen. Maar in de indicativus en infinitivus, gaat de consonant over tot een tweede sillabe, als *lee-ve*, *hoo-re*, *stuu-re*, en *lee-ven*, *hoo-ren*, *stuu-ren*; waarom de tweede *e*, *o*, *u*, hier niet meer nodig is, dewyl het ene alleen nu lang genoeg kan uithouden, en *le*, in *lee-ven*, *ho*, in *hooren*, *stuu*, in *stuurēn*, zo lang zyn als *va*, in *vader*, *we*, in *weder*, *ko*, in *koning*. Derhalve is het onnodig en overtoellig hier twe klinkletters te gebruiken, daar men met ene volstaan kan. Dat de tweede vocaal in *draag*, *leef*, *hoor*, enz. geen wortel-letter is, die men nootwendig moet behouden, maar alleen tot hulpe en verlenging der

eerste dient, blykt uit de woorden *ga*, *sta*, *sla*, daar ene *a* alleen volstaan kan om ene lange lettergreep te maken, en geen verlen-
ging door een tweede vocaal nodig heeft, om-
dat 'er geen consonant of medeklinker volgt.
Doch zo men hier een *i* achter voegt, moet
de *a* aanstonts door een tweede vocaal ver-
lengt worden, als men zal lezen *gaat*,
staat, *slaat*, en niet *gat*, *stat*, *slat*; een klaar
bewys, dat de tweede vocaal hier alleen
dient tot verlenging van de eerste wegens
den volgenden consonant. Ten anderen wil
men ook deze spelling met twe klinkletteren
gebruiken in het meervout van zulke naam-
woorden, die in het enkel getal twe klinkers
hebben, als *taal*, *taalen*, *raat*, *raaden*, *beer*,
beeren, *boom*, *boomen*, *muur*, *muuren*, enz.
Doch hier is de zelve reden, waarom het en-
kel getal dezer naamwoorden met twe voca-
len moet geschreven worden, als in de im-
perativus van de werkwoorden, teweten de
nootzaaklykheit, omdat men geen *taal*, *raat*,
beer, *boom*, *muur* met ene *a*, *e*, *o*, *u*, kan
uitspreken, maar dat 'er tot de langheit der
fillabe noch een tweede klinker vereischt wort
om het tegen den volgenden consonant uit te
houden: maar die consonant in het meervout
tot een tweede fillabe overgaande, als in *taa-*
len, *raa-den*, *bee-ren*, *boo-men*, *muu-ren*, staat
de

de tweede vocaal die hier maar tot behulp van de eerste dient, overtollig, en wort met reden uitgelaten, als niet meer nodig tot de langheit der lettergrepe, die met ene *a, e, o, u*, in *raden, heren, bomen, muren*, zo lang is als in *baden, steden, koper*, enz. Ik zie dat men tot verdediging dezer twe klinkletteren wel ene nieuwe spelling zou willen invoeren, om namelyk de consonant aan de eerste lettergreep te laten blyven, zonder die tot de tweede over te brengen, spellende *leev-en, hoor-en, taal-en, beer-en, boom-en, muur-en, vrolyk-er, logen-aar, goed-ig, nood-ig, woon-ing*, in plaats van *lee-ven, boor-en, taal-en, beer-en, boom-en, muur-en, vroly-ker, loge-naar, goe-dig, noo-dig, woo-ning*. Maar is dit niet eveneens, alsof men in het Latyn spelde *calcar-ia, tribunal-ia, soror-es, liber-i, vir-i*, voor *calca-ria, tribuna-lia, sorores, libe-ri, vi-ri*? een spelling die van het algemeen en stantvastig gebruik geheel afwykt, en de welluidentheit zeer benadeelt, en daarom niet te volgen is; gelykze in vele woorden zonder wangeluit niet kan gebruikt worden, als in *dag, dag-en, weg, weg-en, dak, dak-en, lot, lot-en, hol, hol-en, bevel, bevel-en*, daar men nootwendig de consonant tot de tweede sillabe moet overbrengen, en schryven *da-gen, we-gen, da-ken,*

ken, lo-ten, ho-len, beve-len, enz. Dus zie ik dan tot nocht toe geen reden waarom men twee klinkletters moet gebruiken, daar ene genoeg is tot de langheit der syllabe.

XII. Nochtans is deze regel zo algemeen niet, of die lydt wel enige uitzondering, en dat men tot onderscheit hier en daar eens twee vocalen gebruikt, kan wel gedooft worden, als in de woortjes *vee, woe, zee; bee-vee loopt in de weiden; a wee my! de zee is uerbolgen.* Dewyl men *bédelen* en *bedélen* zegt, kan men, opdat zich niemant door haastigheit in het lezen vergrype, het ene schryven *bedelen*, en het andere *bedeelen*. In zulk een geval stapt men wel eens buiten den regel.

HET VII. HOOFSTUK.

Van de zelfstandige en byvoeglyke Naamwoorden, en van hunne geslachten en buigingen.

I. **D**E Naamwoorden, *nomina*, zyn twe-derlei, zelfstandige, *substantiva*, en byvoeglyke, *adjectiva*. De zelfstandige naamwoorden zyn ten aanzien der geslachten of *manlyke*, of *wroulyke*, of *onzydige*, zommige zyn

zyn ook *twyfelachtig*, die nu eens manlyk, dan vroulyk, of vroulyk en onzydig gebruikt worden. 't Is nodig dat men dit onderscheit wel in acht neme, en vooral in het schryven hierop lette. De kentekens van de geslachten der zelfstandige naamwoorden zyn by ons de *artikelen* of litwoortjes *de* en *het*. *De* wort gebruikt in manlyke en vroulyke woorden beide, en toont geen onderscheit van geslachte in den nominativus of noemer, want men zegt, *de man*, en *de vrou*: maar in de onrechte naamvallen, als in genitiv. dativ. accus. en ablat. is het *des mans*, en *der vrouwe*; *den man*, en *de vrouwe*; *den man*, en *de vrou*; *van den man*, en *van de vrouwe*, waarin het een merkelyk onderscheit aanwyft. *Het* wort altoos voor de onzydige of *neutra* gestelt, als *het paart*, *het huis*, *het kint*, *het wyf*, enz.

II. Deze artikelen worden op de volgende wyze gebogen of *gedeclineert*.

Sing. masc. gen. of
Het eenvoud. manl. geslachte.

Nom.	<i>De.</i>
Gen.	<i>Des, of van den.</i>
Dat.	<i>Den.</i>
Acc.	<i>Den.</i>

Abl. *van Den.*

D 4

Plur.

AANLEIDING TOT DE

Plur. masc. gen. of.

Het meerv. manl. geslachte.

-	-	<i>De.</i>
-	-	<i>Der, of van de.</i>
-	-	<i>De, of Den.</i>
-	-	<i>De.</i>
		*
-	-	<i>van De.</i>

Sing. foem. gen. of

Het eenv. vroul. gesl.

Nom.	<i>De.</i>
Gen.	<i>Der, of van de.</i>
Dat.	<i>De.</i>
Acc.	<i>De.</i>
	*
Abl.	<i>van De.</i>

Plur. foem. gen. of

Het meerv. vroul. gesl.

-	-	<i>De.</i>
-	-	<i>Der, of van de.</i>
-	-	<i>De.</i>
-	-	<i>De.</i>
		*
-	-	<i>van De.</i>

Sing. neutr. gen. of

Het eenv. onzijdig gesl.

Nom.	<i>Het.</i>
------	-------------

Gen.

Gen. *Des, of van Het.*

Dat. *Het, of Dew.*

Acc. *Het.*

•

Abl. *Het of Den.*

Plur. Neut. gen. of
Het meerv. onzijd. gest.

- - *De.*

- - *Der, of van De.*

- - *De, of Den.*

- - *De.*

•

- - *van De, of Den.*

Om dit klaarder te doen zien, zal ik'er
eens een naamwoord byvoegen.

Het eenv. manl. gest.

Nom. *De man.*

Gen. *Des mans, of van den man.*

Dat. *Den, of aan den man.*

Acc. *Den man.*

•

Abl. *van den man.*

Het meerv. manl. gest.

- - *De mans, of mannen.*

- - *Der, of van de, mannen.*

- - *De mannen, of den mannen.*

D 5

De

AANLEIDING TOT DE

- - De mans, of mannen.

*

- - van de mannen.

Het eenv. vroul. gest.

Nom. De vrouw.

Gen. Der vrouwe, of van de vrouwe.

Dat. De, of aan de, vrouwe.

Acc. De vrou.

*

Abl. van de vrouwe.

Het meerv. vroul. gest.

- - De vrouwen.

- - Der, of van de vrouwen.

- - De, of aan de, vrouwen.

- - De vrouwen.

*

- - van de vrouwen.

Het eenv. onzijd. gest.

Nom. Het werk,

Gen. Des werks, of van het werk.

Dat. Het werk, of den werke.

Acc. Het werk.

†

Abl. van het werk, of den werke.

Het meerv. onzijd. gest.

- - De werken.

- - Der, of van de, werken.

- - De, of den werken.

- - De

- - *De werken.*

†

- - *van de of den werken.*

Indien iemant schryft, ik hebbe dit goet *de man* gegeven, of, ik hebbe *de man* beschuldigt, of *den vrou* geslagen, die begaat zo groot een mislag in de Nederduitsche tale, alsof men in de Latynsche schreef *hanc virum*, en *hunc foeminam*.

III. Een wort ook op de zelve wyze gebruikt als een artikel voor de naamwoorden, en dus gebogen:

Het manl.

Nom.	<i>Een man.</i>
Gen.	<i>Een, of eens, mans.</i>
Dat.	<i>Enen man.</i>
Acc.	<i>Enen man.</i>
	†
Abl.	<i>van Enen man.</i>

vroul.

- -	<i>Een of Ene vrou.</i>
- -	<i>Ener, of van ene, vrouwe.</i>
- -	<i>Ene vrouwe.</i>
- -	<i>Een, of ene vrou.</i>
	†
P -	<i>van ene vrouwe.</i>

onzyd. gest.

- -	<i>Een kind.</i>
- -	<i>Eens,</i>

- - *Eens*, of *een kints*, of *van een kint*.
 - - *Een kint*,
 - - *Een kint*.
 †
 - - *van een kint*.

By de vroulyke naamwoorden wort om de welluidentheit ook *een* geleden, als *een vrou*, *een stat*; 't zou onaangenaam klinken als men zeide, *ene vrou hadde ene moeder*, en *ene zuster*, en *ene dochter*; ten ware hier *ene* op een getal zag, en aanwees, dat die vrou maar ene enige zuster, en enige dochter hadde: anders luidt het beter, *een vrou hadde een moeder*, en *een zuster*, en *een dochter*. De genitivus van het manlyke en onzydige geslachte heeft *eens* en *een*; want men zegt *Eens mans kracht*, of *een mans kracht*, *een mans arm*, *een paarts sterkte*, een kints deel; doch dit heeft voornamelyk plaats in *regimine*, als het ene naamwoort van het andere beheerscht wort, gelyk in de bygebragte voorbeelden. Dus zegt men dan ook *eens Konings*; of *een Konings kroon*; *eens arents*, of *een arents vlugt*, enz.

IV. Om nu te weten wat naamwoorden van het *manlyke*, *vroulyke*, of *onzydige* geslachte zyn, moet men zien wat voor een dezer twe *artikelen* of *geslachtwoorden* de,
 of

of *het*, daarvoor kan gebruikt worden. *Het* laat zich niet stellen als voor het *onzydige*, want *het man*, *het vrou*, *het vader*, *het moeder*, kan nooit gezegt worden: maar *het huis*, *het kind*, *het wyf*, *het vleesch*, luidt wel. Groter zwarigheid is 'er in het *manlyke* en *vroulyke* geslachte te onderscheiden, want men zegt in den nominativ. sing. *de man*, en *de vrou*; *de vader*, en *de moeder*; *de troon*, en *de kroon*. Hoe kan men nu weten, of *vader*, en *moeder*, *troon*, en *kroon*; *zon*, en *maan*, en meer andere woorden, manlyk of vroulyk zyn, en of men moet zeggen *de hoogte der troon*, of *des troons*; *de glans der krone* of *des kroons*; *de hitte der zonne*, of *des zons*? Hiertoe dient aangemerkt, dat alle zelfstandige naamwoorden, daar men in den accusativus *Den* kan voorzetten, nooit vroulyk kunnen wezen: als by voorbeeld; wie kan zonder wangeluit zeggen? *Ik zie den zon schynen*; *hy zette den kroon op's Konings hoofd*; *den ziel bedroeven*; *den deugt beminnen*; *den wet vervullen*, enz. Dit moet wezen, *de zon*, *de kroon*, *de ziel*, *de deugt*, *de wet*, omdat deze woorden, van het vroulyk geslachte zynde, geen *den* lyden, gelykze ook in den genitivus geen *des* voor zich aannemen. Maar *den troon beklimmen*; *den hemel aanzien*; *den vyant vervolgen*; *den vader eten*; *den dienst*,

dienst, ons aanbevolen, wel waarnemen; den drempel betreden, luidt wel, omdat *hemel, troon, vyant, vader, dienst, drempel*, woorden van het manlyk geslachte zyn. Ontmoet men naamwoorden die het beide schynen toe te laten, deze kan men voor *twyfelachtig* houden, en die gebruiken naardatze best luiden *. Anders gaat deze regel in 't gemeen vast, Dat alle naamwoorden, daar men in den accusativus *Den* kan voorzetten, van het manlyk geslachte zyn. De Heer David van Hoogstraten, een geleert en deftig Taalkundige, heeft de moeite genomen, om uit Hooft en Vondel voornamelyk, een register van vele naamwoorden te verzamelen, met aanwyzinge in wat geslachte elk zelfstandig naamwoort by die grote mannen gebruikt wort. Dit nuttig werkje voert den tytel van *Aanmerkingen over de Geslachten der zelfstandige Naamwoorden.*

V. De Buiging der zelfstandige naamwoorden zo van het manlyke, vroulyke, als onzydige geslachte, geschiet op deze wyze:

Het eeuw. manl. gesl.
Nom. De Heer.

Gen.

* Dus wort *sneeu* by Vondel manlyk en onzydig gebruikt; en men zegt *de* en *het getuigenis*; *de* en *het feest*; *de* en *het lantschap*, vroulyk en onzydig.

Gen.	<i>des Heren, of van den Here.</i>
Dat.	<i>den, of aan den, Here.</i>
Acc.	<i>den Heer.</i>
Voc.	<i>o Heer.</i>
Abl.	<i>van den Here.</i>

Het meerv. manl. gest.

- -	<i>de Heren.</i>
- -	<i>der Heren, of van de Heren.</i>
- -	<i>de, of aan de, Heren, of den Heren.</i>
- -	<i>de Heren.</i>
- -	<i>o Heren.</i>
- -	<i>van de Heren.</i>

Het eenv. vroul. gest.

Nom.	<i>de ziel.</i>
Gen.	<i>der, of van de ziels.</i>
Dat.	<i>de, of aan de, ziels.</i>
Acc.	<i>de ziel.</i>
Voc.	<i>o ziel.</i>
Abl.	<i>van de ziels.</i>

Het meerv. vroul. gest.

- -	<i>de zielen.</i>
- -	<i>der zielen, of van de zielen.</i>
- -	<i>de, of aan de, zielen.</i>
- -	<i>de zielen.</i>
- -	<i>o zielen.</i>
- -	<i>van de zielen.</i>

Het

Het eenv. onzijd. gefl.

Nom.	het lant.
Gen.	des lants, of van het lant.
Dat.	het lant, of den lande.
Acc.	het lant.
Voc.	o lant.
Abl.	van het lant, of van den lande.

Het meerv. onzijd. gefl.

- -	de landen.
- -	der landen, of van de landen.
- -	de of den landen.
- -	de landen.
- -	o landen.
- -	van de of den landen.

VI. Het waar te wenschen dat alle Nederlantsche schryvers dit naukeurig in achtnamen, naardien het onderscheit der geslachten, en het buigen of *declineren* der zelfstandige naamwoorden, niet alleen groot sieraat geeft aan onze tale, maar ook ten hoogsten nodig is; want die dit verzuimt, begaat gene geringe mislagen, dan of het iemand in het Grieksch of Latyn zo nau niet nam een genitivus voor een nominativus, of een accusativus voor een ablativus te gebruiken, of een articulus foemin. by een nomen masculin. te stellen. Hoe fraai zou't staan, als iemand eens schreef, *ego dedi dominus*, voor *domino*; *mihi servus*, voor *servum*? en die echter

ter dit onderscheit niet waarnemen, maken het al zo grof in Nederduitsch, schryvende, *ik hebbe de Heer dit goet gegeven; ik hebbe de knecht gezonden; voor, ik hebbe den Here het goet gegeven; ik hebbe den knecht gezonden.* In nominativ. sing. als men iemand enkel noemt, moet men zeggen, *de Heer, de Vrouw, de Koning, de Vorstin, de Prins, de Graaf;* in genitiv. *het bevel des Heren, de deugt der vrouwe, de magt des Konings, der Vorstinne, des Prinzen, des Graafs;* of, *van den Here, van de vrouwe, van den Koning, van de Vorstinne, van den Prinse, van den Grave:* in dativ. *den Here, de vrouwe, den Koning, de Vorstinne, den Prinse, den Grave, iet geven of opdragen:* in accus. *den Heer bidden, de vrouw beminnen, den Koning eren, de Vorstin opwachten, den Prins of Graaf begroeten:* in vocat. *o Heer, vrou, Koning, Vorstin, Prins, Graaf:* in ablat. *van den Here, van de vrouwe, van den Koning, van de Vorstinne, van den Prinse, van den Grave, iet begeren of ontfangen.* Zo ook in meer andere woorden, als in nomin. *de hemel is hoog; de zon schynt; het velt is groen:* in genit. *de boogte des hemels, of van den hemel; de glans der zonne, of van de zonne; de reuk des velts, of van het velt;* in dativ. *den hemel, de zonne, het velt of den velde, iet toeschryven:* in
E
accus.

accus. *den hemel aanschouwen; de zon als een goditeit eren; het velt betreden*: in vocat. *o hemel, zon, velt*: in ablat. *van den hemel dalen; van de zonne beschenen worden; van het velt komen, of van den velde*. Het meervoudig getal wyft zich nu lichtelyk van zelve. Ik hebbe nodig geoordeelt dit wat duidelyk en met klare voorbeelden aan te wyzen, opdat de Lezer het dies te beter bevatte. 't Is waar, men kan deze dingen niet naukeurig opvolgen in den gemenen omgang der menschen, om altoos op die wyze te spreken, of men zou voor enen neuswyzen en taalvitter gehouden worden; maar in 't schryven dient dit nootwendig waargenomen: en zy kunnen ook zo spreken die in het openbaar redevoeren.

.VI. Als het ene naamwoort van het andere beheerscht wort, moet de genitivus van het *rectum* of beheerschte voor het *regens* of beheerschende staan, gelyk in deze voorbeelden: *Salomons wysheit; Simsons sterkte; Davids ryk; myn vaders huis*. Dit wort qualyk geschreven, *de wysheit Salomons; de sterkte Simsons; het ryk Davids, het huis myns vaders*. Als men iemant vraagt, wiens huis of goet is dat? zal hy antwoorden, het is *het huis Peters, of het goet Jakobs?* zo zal geen goet Nederlander spreken; maar wel *het is Peters goet,*

goet, en *Jakobs huis*. Dus moet men dan niet zeggen, in het boek *Jobs*, of, in de *Psalmen Davids*, of, in de *Sprenken Salomons*; maar, in *Jobs boek*, in *Davids Psalmen*, in *Salomons Sprenken*. Doch men zegt ook heel wel de *wysheit van Salomon*, het *ryk van David*, het *boek van Job*, het *huis van mynen vader*, enz. Daar zyn ook enige vroulyke naamwoorden, die deze beheersching in den genitivus toelaten, als *myn moeders goet*, *myn zusters zoon*, *myn dochters kint*, enz. Doch hier dient aangemerkt, dat alle vroulyke naamwoorden dit niet lyden, want de *wysheits school*, de *dengts beloning*, de *heilighets sieraat*, de *vrienschaps onderhouding*, is niet goet, en hiervoor moet men schryven, de *school der wysheit*, de *beloning der*, of *van de*, *dengt*, de *sieraat der heilighet*, de *oefening der vrienschap*: zo ook de *kracht der wet*, voor *des wets kracht*, dat een lelyke inktvlek in vele boeken is, daar men byna overal *des wets leeft*, voor *der wet*.

Naar dezen regel zyn echter deze volgende niet wel te schikken, als *man Godts*, *lam Godts*, *mensch Godts*, *vreze Godts*, de *liefde Godts*, teweten van ons tot Godt, want *Godts liefde* is de liefde van Godt t' onswaart: *Godts man*, *Godts mensch*, *Godts lam*, zou wat vreemt klinken. Hier is geen raat toe, plagt

plagt Vondel te zeggen; hoewel de Heer Monen in zynen Lydenden Christus meer dan eens *Godts lam* ſchryft.

VII. Als zelfftandige naamwoorden ge- paart worden met byvoeglyke naamwoor- den, moeten die beide zo in *geſlachte*, als *getal*, en *buigingen* overeenkomen: want men zegt, *een ryk man, ene ryke vrou; een mag- tig Heer, ene doorluchtige Koningin*, enz. t Zou gansch niet voegen te zeggen, *een ryke man, ene ryk vrou; een magtige Heer, ene doorluchtig Vorſtin of Koningin*. Dus ziet men wel, dat ook de byvoeglyke naamwoor- den hunne geſlachten hebben, en dat men nootwendig woorden van het zelve geſlachte moet t'zamen voegen, gelyk wederom, *een wreet man, ene wrede vrou; myn eigen vader, myn eige moeder; een ſchone kroon, een ſchoon huis; een groot heir, een grote nederlaag*. Stelt men't een voor't ander, het geluit verveelt onze oren. Dit onderscheit merkt men ech- ter niet in het meervoudige getal, want daar is't, *ryke mannen, en ryke vrouwen; grote Ko- ningen, en grote Koninginnen; magtige Heren, en magtige Vrouwen; ſchone kronen, en ſchone huizen*. Noch ook in den nominativus van het enkel getal als'er het lit-of geſlacht- woortje *de* voor ſtaat, gelyk, *de grote man, en de grote vrou; de magtige Koning, en de mag-*

magtige Koningin; de wyze Vorst, en de wyze Vorstin, enz. De buigingen van twee gepaarde naamwoorden, teweten een zelfstandig en byvoeglyk, geschieden op de volgende wyze:

Het eenv. manl. gest.

Nom.	<i>de grote Koning</i>
Gen.	<i>des groten Konings, of van den groten Koning.</i>
Dat.	<i>den groten Koning.</i>
Acc.	<i>den groten Koning.</i>
Voc.	<i>o grote Koning.</i>
Abl.	<i>van den groten Koning.</i>

Het meerv. manl. gest.

-	<i>de grote Koningen.</i>
-	<i>der, of van de, grote Koningen.</i>
-	<i>de grote Koningen, of den groten Koningen.</i>
-	<i>de grote Koningen.</i>
-	<i>o grote Koningen.</i>
-	<i>van de grote Koningen.</i>

Het eenv. vrouwl. gest.

Nom.	<i>de wyze vrou.</i>
Gen.	<i>der, of van de, wyze vrouwe.</i>
Dat.	<i>de wyze vrouwe.</i>
Acc.	<i>de wyze vrou.</i>
Voc.	<i>o wyze vrou.</i>
	Abl.

Abl. van de wyze vrouwen.

Het meerv. vroul. gest.

- - de wyze vrouwen.
- - der, of van de, wyze vrouwen.
- - de wyze vrouwen.
- - de wyze vrouwen.
- - o wyze vrouwen.
- - van de wyze vrouwen.

Het eenv. onzyd. gest.

- Nom. het groene velt.
- Gen. des groenen velts, of van het groene velt.
- Dat. het groene velt, of den groenen veld.
- Acc. het groene velt.
- Voc. o groen of groene velt.
- Abl. van het groene velt, of van den groenen veld.

Het meerv. onzyd. gest.

- - de groene velden.
- - der, of van de, groene velden.
- - aan de groene velden, of den groenen velden.
- - de groene velden.
- - o groene velden.
- - van de groene, of den groenen, velden.

HET

NEDERDUITSCH E TAAL. 65
HET VIII. HOOFDSTUK.

*Van enige Voor-en-Bywoorden,
Voorzetsels, en diergelyke.*

I. **D**E Nederduitsche taal heeft ook verscheide *voorwoorden*, of *voornaamwoorden*, *pronomina*, die men gelyk de artikelen voor de naamwoorden stelt, als *myn, zyn, uw, wie, die, dit, dat, zelf, haar, hun*, enz. Deze hebben ook hunne geslachten, en zyn of manlyk, of vroulyk, of gemeen aan beide, of onzydig. *Myn, zyn, uw, hun*, zyn manlyk; *myne, zyne, uwe, hare*, vroulyk; *deze, wie, die, zelf*, gemeen; *dit, en dat*, onzydig. Dus zegt men, *myn vriend*, en *myne vriendin*; *zyn broeder*, en *zyne dochter*; *uw vader*, en *uwe liefde* tot uwen vader; *hun kracht*, teweten van mannen, en *hare zwakheit*, van vrouwen namelyk. Merk echter, dat *myn, zyn*, en *uw*, om de wel-luidentheit ook by vroulyke naamwoorden geleden wort, als *myn moeder, myn vrou, uw deugt, zyn wysheit*. *Deze, wie, die, welke*, worden by manlyke en vroulyke woorden gebruikt, als *deze man, die vrou; deze Koning, die Koningin*. *Zelf* is manlyk en onzydig, *zelve* vroulyk. *Dit* en *dat* behoren tot de

neutra, als *dit huis, dit kint, dat paart, dat werk*: ook passen hier de manlyke *myn, zyn, uw*, als *myn goet, zyn huis, uw lant*.

II. Deze voorwoorden hebben ook hunne buigingen of *declinatien*; gelyk in nominat. sing. *myn, zyn, uw broeder*; genit. *myns, zyns, uws broeders*, of *van mynen, zynen, uwen broeder*, dativ. *mynen, zynen, uwen broeder*; accus. *mynen, zynen, uwen broeder*; abl. *van mynen, zynen, uwen broeder*. Nom. plur. *myne, zyne, uwe broeders*; genit. *myner, zyner, uwer*, of *van myne, zyne, uwe broederen*; dativ. *aan myne, zyne, uwe*, of *mynen, zynen, uwen broederen*; accus. *myne, zyne, uwe broeders*; abl. *van myne, zyne, uwe broederen*. De vroulyke *myne, zyne, uwe*, hebben in alle gevallen *myne, zyne, uwe*, uitgenomen de gen. sing. en plur. *myner, zyner, uwer*. Om de zagtigheid en welluidentheit zegt men in den genit. sing. *myn vaders huis, myn broeders dochter, zyn, of uw zoons goet*, in plaats van *myns vaders huis, zyns, of uws zoons goet*, latende de *s* van den genitiv. *myns, zyns, uws*. Somtyts worden deze voorwoorden gebruikt als zelfstandige naamwoorden, *de mynen, de zynen, de uwen*; *der, of van de, mynen, zynen, uwen*; *den mynen, zynen, uwen*; *de mynen, zynen, uwen*; *van de mynen, zynen, uwen*. Dees of deze, heeft

heeft in genit. *dezes*; dat. *dezen*; accus. *dezen*; abl. *van dezen*. Het vroulyke *deze*, heeft in den genit. sing. en plur. *dezer*, anders overal *deze*. *Wie* en *die* hebben in genit. *wiens*, *diens*; in dat. acc. abl. *wien*, *dien*; genit. plur. *wier*, *dier*. Het vroulyke heeft in alle gevallen *wie*, *die*, uitgenomen in de genitiven *wier*, *dier*. *Zelf*, en *de zelve* worden veeltys qualyk gebruikt, als in deze manieren van spreken: *de man en des zelfs vrou*; *de Koning en des zelfs ryk*; voor, *de man en zyne vrou*; *de Koning en zyn ryk*; *ik hebbe dezen tuin laten omgraven om den zelve te bezaaien*, voor, *om dien te bezaaien*; *ik geve u dit boek om het zelve te doorlezen*, voor, *het of dat te doorlezen*, hier voegt geen *zelf* of *zelve*. *Zelf* is by ons *egomet*, *tumet*, *ipfemet*, *ik*, *gy*, *hy zelf*; *de man zelf*, en niet een ander. *Ik hebbe het zelf gedaan*; *de Burgemeester quam'er zelf in persoon*. *De zelve* is *idem*, *eadem*; *de zelve bouweester die het werk begonnen hadde*, heeft *het ook volendt*; *de zelve vrou ging ons drie-maal voorby*. *Zelf* heeft in gen. *zels*; in dat. acc. & abl. sing. *zelven*. In nom. & acc. plur. *zels*; in gen. dat. abl. *zelven*. Het foeminin. *zelve* houdt in alle gevallen *zelve*.

III. Tusschen *u* en *uw* is dit onderscheit: *u* ziet op de personen, als, *ik hebbe u dit*

gegeven; het werk is u aanbevolen; het is u noch niet vergeten: maar *uw* is het pronomen; als, *uw huis*; *uw goet*; *uw plicht*. Voor *gy*, *zy*, *wy*, *my*, wort somtyts *ge*, *ze*, *we*, en *me* gebruikt: maar dan zyn deze woortjes als de affixa by de Hebreëen, die men achter aan de andere woorden hecht, als, *laatge u dit zo ontnemen? willenwe gaan? zullenze dit of dat doen? wie leertme nu de beste klanken? alswe ons bereidt hebben; toenze geslagen worden; enz.* De reden waarom men deze woortjes aan de anderen voegt, is omdatze met het woort, daarze aangehecht worden, zo ras worden uitgesproken, alsof het maar een woort waar, gelyk *datze*, *laatze gaan*; *wat zalze*, *leertme*, *geefme*, *al doenwe dit*; enz. Doch *men* zou ik liever op zich zelve laten, zo om dubbelzinnigheid te myden, als omdat *men* zowel voor, als achter andere woorden gestelt wort; *men doet zo*, en, *doet men zo?* *men leeft dus vrolyk*, en, *leeft men dus vrolyk?* *men behoorde dit niet verzuimt te hebben*, indien *men dit verzuimde*; enz. *Hem* en *zich* verschillen merkelyk; *hem* is een ander persoon; *zich*, ziet op den man zelve: *zy hebben hem zyn goet ontnomen*; *zy hebben hem iet gegeven*, of *hem beschuldigt*, nu wort 'er een ander onder verstaan: maar *die man heeft zich zelve veel quaats veroorzaakt*, of, *die*

die vrouw moet dit ongeval zich zelve wyten; hier moet men niet zeggen hem zelve, of haar zelve.

IV. *Te, tot, na, naar, want, echter, als, toen, doch, toch*, en diergelyke, hebben het volgende gebruik. *Tot* ziet op de beweging naar een plaats, als, *tot iemand gaan; tot biertoe; wy zullen reizen tot aan die stat of tot aan dat dorp. Te* ziet op de plaats daar iemand is of woont, als, *te Parys, te Londen, te Amsterdam*. Waarom schryft men dan op de brieven, wonende *tot Amsterdam, tot Haarlem, tot Leiden*: regelrecht tegen het algemeen gebruik der sprake? want iedereen zegt, die man woont *te Amsterdam*, of, hy heeft zyn huis *te Haarlem, te Delft, te Leiden*, nooit *tot Amsterdam of tot Haarlem*.

In zuiver zuiver Duitsch zegt iedereen, *hy quam,*

Hy woont te Delft, te Leiden, & Amsterdam.

De schryfsen staag beluſt op vreemde zwi-
ren,

Verkiest hier *tot* voor *te* in haar papieren. Zo schryft de Heer Vollenhove in het bovengenoemde Gedicht, dat den Liefhebber onzer tale niet genoeg kan aangeprezen worden. In de Aantekeningen op dat Gedicht wort ons ook het onderscheid geleert
tuffchen

tusschen *Na*, en *Naar*. *Na* geeft onderscheit van tyt en gevolg te kennen; alsof ik zeide, *David heerschte na Saul, na verloop van enige jaren*. *Naar* betekent somtyts een' regel of voorschrift, daar iet naar geschikt wort: als, *naar het bevel, naar het gebruik iet doen*: somtyts een beweging naar een plaats, of poging om iet te verkrygen: als dat iemand *naar Amsterdam*, of *naar den Haag* reift, of dingt *naar schone pryzen*.

V. *Want* en *echter* zyn als *nam* en *enim* in 't Latyn, het eerste wort vooraan een periode gestelt, het andere na het eerste, tweede, of derde woort: als, *wy gingen zo spoedig als ons doenelyk was, want d'avont was op handen; doe vry uw best, gy zult my echter niet voorby streven*. Doch doorgaans heeft *echter* de zelve betekenis als *nochtans*: *ik kan 't echter niet lochenen; hy zal't echter niet nalaten*. Als past by het tegenwoordige en toekomstende, *als ik dit doe, moet ik wat anders staken; als ik het ene volendt hebbe, zal ik het andere beginnen*: maar *toen* voegt by het voorleden, *toen de Koning gekroont wiert; toen ik noch in de kracht myner jaren was; toen wy noch zondaars waren*. Als is ook de positivus, *zo ryk als Kresus, zo sterk als Simson*. Dan is de comparativus, *groter dan Goliath, wreder dan Nero, moediger dan een leeuw*. Doch
en

en *toch* hebben deze onderscheide betekenis; *doch* is maar; *toch* wort gebruikt in bidden of verzoeken, *doe het toch; verhoor toch myne bede; weiger my toch dit verzoek niet*: ook in dingen die men vergeefs doet, of niet beletten kan, *dit werk zal toch niet voortgaan; wy kunnen hem toch niet wederstaan; laat die zaak toch stil beruften*: ook zegt men, *'t is toch zo de gewoonte; wat of die man hier toch mē voorbeeft?* enz.

HET IX. HOOFSTUK.

Van de Werkwoorden.

I. **V**AN de *werkwoorden* en hunne *veranderingen* in verscheide *wyzen* en *tyden*, valt al vry wat te zeggen, doch wy zullen alleenlyk dit weinige hier maar aantekenen. Om onderscheit te maken tusschen het praesens en imperfectum in woorden, die in beide die tempora op ene wyze worden uitgesproken, wort de *d* en *t* in het imperfectum verdubbelt, gelyk in *rade, verzade, versmade, aanvaarde, achte, trachte, plante, melde, smede, leide, arbeide, begrote, antwoorde, verfloute, luste, vluchte, zuchte*, en meer andere: hier zou men in het imperfectum moeten zeggen, *ik rade, verzade, achte, plant-*

plantede, antwoordede, zuchtde, enz: doch om gene woorden van zulk een' langen adem en harden klank te maken, schryft men die met twee *dd* en *tt*, als, *ik raadde, verzaadde, achte, trachte, meldde, kleeedde, leidde, begrootte, lustte, vluchtte, enz.* Maar *redde, zette, lette*, en diergelyke, zyn op die wyze in praes. en imperf. niet te onderscheiden.

II. Het eenvoudig en meervoudig getal van de gebiedende wyze of imperativus praes. wort dus onderscheiden: het eenvoudig is, *ga, sta, loop, wandel, beveel, zwyg, hoor:* het meervoudig, *gaat, staat, loopt, wandelt, beveelt, zwygt, hoort*, met byvoeging van de *t*. Nochtans zyn'er enige woorden, die deze onderscheiding niet toelaten, als *eet, wacht, zucht, enz.* want *zuch* en *wach*, kan niet gezegt worden. De 3. person. subjunctivi van *hebben, zyn, leven, arbeiden*, en vele andere woorden, is onderscheiden van de 3. person. indicativi; want in de indicativus zegt men, *hy heeft dit gedaan, hy is daar gekomen, hy leeft, hy werkt:* maar in de subjunctivus, *zie eens of hy dat gedaan hebbe, of hy daar gekomen zy, of hy leve, of hy arbeide.* Immers Hooft, Vondel, Vollenhove, Monnen, Brant, en andere taalkenners schryven op die wyze. Doch ik heb aangemerkt, dat zy zich hierin niet alsins gelyk zyn, maar nu

nu de *indicativus* en dan de *subjunctivus* gebruiken, gelyk die beide, myns oordeels, ook kunnen plaats hebben in de volgende voorbeelden. *Ik zal eens zien of by arbeide, of stil zit, of by komt of niet; de vraag is, hoe dit te verstaan zy? ik zal u verhalen hoe dit is voorgevallen, hoe men met my gehandelt heeft; indien dit zo waar is, of indien dit zo waar zy; dit grote werk waar verricht, indien'er deze ene zwaarigheid niet overig was, of, niet overig waar; tenzy dit zo gedaan worde, of, gedaan wort; hetzy men u iet geve of neme; hetzy het aardryk droog of nat is; zeg my, wat by gezien heeft; nu zal ik u tonen wat ons best te doen sta; enz. gelyk dus ook by de Latynen de *conjunctiones* of voegwoorden *etsi, etiamsi, quamquam, quamvis, ni, nisi, si, siquidem, cum, quoniam*, met een *indicativus* zowel als met een *subjunctivus* gebruikt worden, waarvan de voorbeelden by Vossius, Sanctius, en Scioppius kunnen nagezien worden. Vele schryven ook in de 1. person. *indicativ.* ik heb, ik leef, ik hoor, ik blaas, ik begin, ik hoop, ik draag, ik geef, enz. maar dit is eigentlyk de *imperativus* dezer werkwoorden, de *indicativus* heeft, ik hebbe, leve, hore, blaze, beginne, hope, drage, geve, enz. en dat men somtyts om de welluidentheit, gelyk ook in poëzye, schryft ik heb, ik weet*

weet, ik hoor, moet tot geen algemenen regel gemaakt worden. Uit de aantekeningen van het meergemelde Gedicht van den Here Vollenhove zal ik ook dit hier byvoegen. *Wort*, is de indicat. praes. *wert*, een praeteritum imperfect. *wiert*, subjunctivi & optativi modi. *De Koning wort gekroont*, is de indicat. *Hy wert gekroont*, het imperfect. *wanneer*, of *toen by gekroont wiert*, de subjunctiv.

HET X. HOOFDSTUK.

Van de t' zamenvoeginge der woorden, om van twee en drie woorden een te maken; en wat hierin dient waargenomen.

I. **D**E Nederduitsche taal heeft neffens de Grieksche hierin een groot voorrecht, dat men 'er van twee, ja somtyts van drie en vier woorden, een woort kan maken: waarin een groot deel van de kracht en sieraat ener tale bestaat. Dus zegt men *heilryk*, *zegenryk*, *genadetroon*, *zonneglans*, *regenboog*, *bagelbuien*, *stormwinden*, *wondertekens*, *zeewater*, *zeeman*, *zeehelt*; *boomsvruchten*, *aardvruchten*, *vuurvlammen*, *liefdeplichten*, *genadepanden*, en
meer

meer diergelyke. Doch ik hebbe aangemerkt, dat verscheide schryvers in dit t'zamenparen der woorden veel te verre gaan, woorden verenigende, die alle bevalligheid en aangenaamheit van uitsprake hierdoor verliezen. Alle woorden willen dit niet lyden; en de volmaaktheit ener tale bestaat niet alleen hierin, datze bondig en krachtig, maar ook teffens vloeiende en bevallig is; welke bevalligheid uit de tale wort weggenomen, als men daar woorden invoert, die hart en stotende van uitsprake zyn, en het gehoor vervelen. Dus zegt men heelwel *liefdeplichten* voor *plichten der liefde*, maar *bermhartigheitsplichten*, en *rechtvaardigheitsplichten* stoot, en vloeit niet zowel als *plichten der bermhartigheid* en *rechtvaardigheid*: *genadeleer* luidt wel en aangenaam; maar *voorzeggingsleer*, *scheppingsleer*, *wellevens-* en *welstervensleer*, zal geen recht kenner onzer tale wel in de oren klinken. *Kroonrecht* en *ryksbestier* is goet; maar *kroonbestier* en *scheptergebiet*, is niet goet te keuren. Onlangs las ik elders deze woorden: *regeringslichaam*, *hofhoudingsstat*, *blytschapsstoffen*, en *droesheitsstoffen*; wat kan 'er harder en onaangenamer gehoord worden?

II. Derhalve heeft men in dit verenigen der woorden vooral hierop te letten, of die woorden dus gepaart ook enig wangeluit

F

ba

baren; want zoze niet verenigt beter en aangener vloeien, moet men die t' zamenvoeging nalaten. Oordeel eens taalkundige Lezer, of het niet beter vloeit dat men zegge, *de lere der ſchepinge en der verloffinge; een lere om wel te leven en te ſterven; de ſtat daar de Koning zyn hof houdt*: in plaats van de *ſchepings-en verloffingsleer; van de wellevens-en welſtervensleer; van de hofhoudingsſtat*. Als men de zaken met een woort niet bequame-lyk kan uitdrukken, dan moet men 'er twe of drie toe gebruiken: gelyk ons Cicero wederom leert, zeggende, † *het geen de Grieken met een woort uitdrukken, verklare ik, zo ik niet anders kan, door meer woorden*. En met reden; want men heeft niet alleen, gelyk Cefar by Gellius ſpreekt, * *alle ongewone woorden en die buiten 't gebruik zyn, te myden als een klip in zee, maar ook vooral harde en ſtotende woorden; en in plaats van zulke te bezigen, moet men de zaak op ene andere wyze beſchryven, met woorden die zagt en aangenaam zyn, en den lezer of toehoorder niet vervelen*. By voorbeeld de Griekſche woorden *Φιλαλήθεια, Φιλοσοφία*, kunnen wy met geen een woort zeggen; het eerſte be-tekent *liefde tot de waarheit*, het andere *liefde tot de wyſheit*: doch onze taal lyd't niet dat wy

† De Finib. Lib. 112.

* Gell. L. I. c. 10.

wy zeggen *waarheitsliefde* en *wysheitsliefde* : maar *Φιλαδελφία*, *broederliefde*, en *Φιλανθρωπία*, *menschentiefde*, *Φιλαντία*, *eigenliefde*, dit luidt heelwel. Voor *Φιλοδοξία*, *liefde tot ere*, en *Φιλοχρυσία*, *liefde tot goud of gelt*, zeggen wy *eergierigheid*, en *geltgierigheid* : en zo zou men *Φιλοσοφία*, als men het toch met een woort zou willen vertalen, *wysgierigheid* kunnen noemen, dat is, *gierigheid of begeerte naar wysheit*. Men kan de *Filosofy* ook *Redenkunde* of *Natuurkunde* noemen: doch die het woort *Filosofy* behoudt, zal hierover van den zuiveren Romeinschen Keurmeester niet berispt worden, wiens woorden ik hier noch eens moet bybrengen: * *Ik mene dat men ons behoortde toe te staan, dat wy een Grieksch woort mogen gebruiken, daar ons een goet Latynsch ontbreekt*. Die dit voor de Romeinen eischte, zal het den Duitschen niet weigeren. Ja hy wil zelf deze woorden, *philosophia*, *rhetorica*, *dialectica*, *grammatica*, *geometria*, *musica*, alle uit het Grieksch overgenomen, schoon hy die in 't Latyn wel anders zeggen kon, nochtans behouden, omdatze door het gebruik ingevoerd en Latyn geworden waren.

III. Enige voorname Liefhebbers onzer tale hebben niet qualyk aangemerkt, dat gelyk men *hierom*, *daarom*, *waarom*, *naby*, *by-*

F 2

een,

* Eodem Lib. III. de Finib. ibid.

een, niet als *twe*, maar als een woort schryft, men ook meer andere woorden op die wyze kan verenigen; als by voorbeeld deze volgende:

Aaneen.	Eerlang.
Achtereen..	Eveneens.
Achteruit.	Evenwel.
Alhoewel.	
Alsof.	Hetzy.
	Hieraan.
Byna.	Hierby.
Byeen.	Hierin.
	Hiermede.
Daaraf.	Hierna.
Daarby.	Hiernamaals.
Daardoor.	Hierop.
Daarin.	Hieronder.
Daarmede.	Hierover.
Daaronder.	Hiertoe.
Daarop.	Hiervan.
Daarover.	Hiervandaan.
Daaromtrent.	Hieruit.
Daartoe.	Hoewel.
Daarvan.	
Daarvandaan.	Inderdaat.
Daaruit.	
Doordien.	Naby.
Dooreen.	Nadat.

Naar-

Naardat.	Vooruit.
Nadezen.	
	Waar aan.
Ondereen.	Waar by.
Opdat.	Waar door.
Overal.	Waar in.
Overlang.	Waar mede.
	Waar onder.
Tenzy.	Waar over.
Tevoren.	Waar toe.
Temeer.	Waar van.
	Waar uit.
Vanwaar.	Welaan.
Vandaar.	Weleer.
Vooraan.	
Vooral.	Zodat.
Voorby.	Zodra.
Voordezen.	Zoras.
Vooreerst.	Zowel. enz.
Voorheen.	

In de Latynsche tale vindt men een menigte van -diergelyke woorden dus gepaart, als: *atque, enimvero, etsi, etenim, utcumque, quasi, quamobrem, quomodo, quamprimum, quare, quemadmodum, sicut, atque, etiam, postquam, posteaquam, posthac, praterea, quamdiu, tamdiu, antehac, &c.*

HET XI. HOOFSTUK.

Taalgebreken , en verkeerde navolgingen der Griek sche , Latynsche , of andere talen , verbeterd. Neffens enige andere Aanmerkingen.

I.

D*Es meester worden ; des bewints moede ; zo des oorbaar is ; hy gaf het der gemeente over ; het is der moeite waardig ; myns niet waardig ; en meer diergelyke genitiven en dativen , worden qualyk in onze tale gebruikt : want in goet Neêrduitsch zegt men , Ik ben dit of dat meester geworden ; hy is het bewint moede ; zo dat of zulx oorbaar is ; hy gaf het de gemeente over ; het is de moeite waardig ; hy is my niet waardig ; hy is myne liefde , gunst , of bescherminge niet waardig ; enz. Dit leste is vry zagter en aangenamer dan het eerste , en wort daarenboven van het volstandig gebruik verdedigt. Ik weet wel , dat den Drost Hooft deze Latinismi en Graecismi zeer eigen zyn ; maar andere naukeurige kenners onzer tale oordelen niet zonder*

re-

reden, dat deze onder de dingen zyn, die men in Hoofst niet moet volgen. Dus zegt men ook beter, *die nederig van geest is*, voor, *die eens nederigen geestes is*; *die vol gelove*, of *wol van gelove is*, voor *die wol des geloofs is*; *het koningryk*, of *de roeping waardig*, voor *des koningryks*, of *der roeping waardig*; doet *dit tot myne gedagtenis*, of *my ter gedagtenis*, gelyk *my ter ere*, voor, doet *dit tot myner gedagtenis*. Doch *myns*, *oordeels*, *myns bedunkens*, enz. worden niet afgekeurt.

I I.

Eige namen van mannen of vrouwen, uit de Grieksche of Latynsche tale in de onze overgenomen, lyden gene buigingen of declinaten; hier is *Petrus*, altyt *Petrus*, *Jakobus Jakobus*, *Christus Christus*, *Simon Simon*, enz. In den eersten brief *Petri*, of, gelyk wy *Jakobum* horen spreken; of, wy zyn *Christi*; of *Christus* zeide tegen *Simonem Petrum*; of, om *Mattheum* met *Marco* en *Johanne* te vergelyken, is een taal, die geen zuiver Nederlantsch oor zonder verveelnis kan aanhooren. Men moet zeggen, in den eersten brief *van Petrus*; gelyk wy *Jakobus* horen spreken; wy zyn *Christus* eigen; en *Christus* zeide tegen *Simon Petrus*; om *Mattheus* met

Markus en *Johannes* te vergelyken. Ik hebbe boeken gelezen, daar anders noch een redelyke styl in was, maar die met *Christi*, en *Christum*, en *Paulum*; en *Johannem*, en *Zachariam* zo vervult waren, dat al de rest zynen glans hierdoor verloor: en het verwondert my, dat mannen, die anders noch hun werk willen maken van goet Nederduitsch te schryven, zulk een' misstal niet schuwen, die alleen bequaam is enen fraaien styl te ontluisteren.

I I I.

De inwoners van *Athene*, *Kolossus*, *Filippis*, en *Theffalonika* noemt men doorgaans *Atheniensen*, *Kolossensen*, *Filippenzen*, en *Theffalonicensen*, naar het Latynsche *Athenienses*, enz. Doch komt dit wel overeen met den aart der Nederduitsche tale? en is 't niet eveneens alsof wy de burgers en inwoners van Amsterdam, Haarlem, Kampen, Aarnhem, Geneve, Parys, Londen, en diergelijke plaatsē *Amsterdammensen*, *Haarlemensen*, *Kampensen*, *Aarnhemensen*, *Genevensen*, *Parisiensen*, *Londinensen* heetten? Het voegt myns oordeels beter, en onze beste schryvers gebruiken het ook, of zullen het ten minste niet afkeuren, dat men schryve *Atheners*,

ners, Koloffers, Filippiërs, of die van Filippis, Theffalonikers. Vondel zegt voor Efraimytten *Efraimmers*, voor Gibeonyten *Gabaonners*, voor Ismaelyt, *Ismaeller*: hoewel *Efraimyt*, *Ismaelyt*, *Israelyt*, enz. niet te verwerpen is; die van Jerufalem noemt hy *Jerufalemmers*, gelyk wy zeggen *Haarlemmers* of *Haarlemers* en *Aarnhemers*.

I V.

Welke woorden in onze moedertale getroulyk overgezet zynde, aldus zyn luidende. Voor- eerst is *zynde* hier overtollig; en ten ande- ren, *zyn luidende* is niet goet, zo weinig als *hy is komende*, of *hy was aldus sprekende*, *hy was lezende*; beter, *welke aldus luiden*, *hy komt*, *hy sprak aldus*, *hy las*, enz.

V.

De namen der fteden worden ten aanzien der geflachten verſcheidentlyk gebruikt: men zegt, *het volkryk Amsterdam*, *het rampzalig Haarlem*, *het befaamde Ooftende*, hier zyn deze namen der fteden onzydig: doch als 'er *ſtat* bykomt of onder verſtaan wort, wordenze vroulyk gebruikt, als *de volkryke ſtat Amsterdam*, *de grote koopſtat Londen*;

F 5

of

of ook dus: *Athene was eertyds vermaart in Griekenlant, gelyk Efese was in Jonië, hebbende de ene (stat) tot haar beschermgodin Minerve, en de andere Diane. Toen alle volken Rome op haren middag zagen.*

V I.

Onder de Aanmerkingen uit de ongedrukte schriften van den Ridder en Drost Hooft getrokken, en door den Heer D. van Hoogstraten in het licht gegeven, is ook deze: „ Zo men de *adjectiven* als 'er „ geen *substantif* bystaat *substantive* stelt, zo „ valt men in deze zwarigheid, dat in het „ meervoudig getal geen onderscheit van „ geslachte is. Want declinerende het woort „ *Vrome* by voorbeeld als *substantif*, zoude „ men zeggen de *vromen* in *nom. plural.* zo „ wel als *mannen, vrouwen*, desgelyx in andere meervoudige naamvallen? 't welk „ een grote misquaam ware. Daarom dunkt „ my best de *adjectiven*, als zy zonder *substantiven* staan, te declineren als of 'er de „ *substantiven* bystonden. Doch Vondel en andere voorname schryvers zeggen in *nom. plur.* de *vromen, de rechtsvaardigen, de gelovigen, de heiligen, de wyzen*, en declineren deze *adjectiven* als *substantiven*; het geen ik ook

ook lieftt volge. Daar zyn echter enige woorden, die wel zonder *n* willen gefchreven zyn, als *fommige zyn van oordeel, enige nemen't dus, andere weer anders*; doch dan ftaat het op *fehryvers, uitleggers, enz.*

V I I.

Het woort *handelen* wort in fommige gelegenheden gebruikt daar het juist niet beft voegt: het is afkomstig van *hant, hantgeven*, dat eertyts, en nu noch in enige plaatfen, *handelen* genoemt wort: vandaar is het overgenomen in de koopmanschap, daar men goederen *verhandelt*, elkanderen den koop toeflaande met *hantgevinge*, vanwaar *koophandel, handel dryven, handelaar*. Maar is het niet wat oneigentlyk als men in de predikaatsien zegt, *wy zullen deze stoffe met uwe Aandagt verhandelen*; of als men fchryft, *ik hebbe voorgenomen deze histori dus te verhandelen*; dit zal uit onze verhandeling naakter blyken? Zeg liever, *wy zullen deze stoffe uwe Aandagt verklaren, ontvouwen, openleggen*; *ik hebbe voorgenomen deze histori dus te befchryven, voor te stellen, of voor te dragen*; dit zal uit onze verklaringe naakter blyken.

VIII. Ze-

V I I I.

Zegepralen, hoe zeer het ook by velen in gebruik is, wort nochtans van een voornaam taalkundige niet goetgekeurt; want *zege* is overwinning, en *zegepralen* kan men zyns bedunkens zo weinig zeggen als *overwinningpralen*: men praat *met de zege* of met de overwinninge, als men met de staatsie en tekenen der overwinninge wort ingehaalt, of die in het openbaar vertoont. Doch het naamwoort *Zegepraal* kan zowel gebruikt worden als *zegestaatsie*, *zegetekens*, *zegewagen*, *zegekœets*; want *zegepraal* is de *praal* of *pronk* der *zege*, gelyk *zegestaatsie*, de *staatsie* der *zege*, *zegetekens*, de *tekenen* der *zege*, enz. De *zege vieren* is goet, men zal *heden in't openbaar de zege vieren met luiden van klokken, donderen der kartouwen, en aansteken van vreugdevuren.*

I X.

Men begint nu ook byna alle dingen te *bestempelen*; personen en zaken worden *bestempelt*, *de persoon wort bestempelt met zynen name*, dat is, genoemd, aangewezen; *ik mag dit zo wel bestempelen*, dat is, merken, tekenen, of noemen; *de bestempeling des tyts*,
is

is, de aanwyzing of het merkteken des tyts; *de Koning wort hier bestempelt met zyne heerschappye*, en ik weet niet waar dit stempelen al meer te pas komt. Indien de schryvers, die dit woort zo gereet hebben, wisten hoe slegt en walgelyk het de Nederlantsche taalkundigen voorkomt, zy zouden het nooit gebruiken als in munten van gelt, daar de stempel op geslagen wort, in zegelen of merken met stempels gedrukt of geslagen, en in diergelyke zaken daar het voegt: maar alle dingen te *bestempelen*, en *merken*, *tekenen*, *noemen*, *aanwyzen*, als te verbannen, om dat ene woort *stempelen* overal in te voeren, wort met *buiten kyf* glat verworpen.

X.

Italie, Rome, Athene, Efese, Smirne, Troje, enz. schryft men met een *e* zonder *n*; doch als'er een vocaal of klinkletter navolgt, dunkt my dat men om de welluidentheit daar de *n* wel mag byvoegen. *In Italien is Rome de ontzachtlyk ste stat, en binnen Romem eert men den Paus als enen navolger van St. Pieter.* Vondel schryft doorgaans *Egipten*, ook ergens *het hollende Efesus*; en ik meen, dat de welluidentheit hier wat dient in achtgenomen, om'er de *n* by-of af te doen, dewyl de eigenschap der tale het beide lydt dat men zegge, *Tro-*
je

je en Trojen, Rome en Romen, Athene en Athenen, Egipte en Egipten, enz.

X I.

De gene die quaat doen, moeten gestraft worden. Alle de gene die ons voorquamen, waren dus gekleet. Hier moet naar Vondels lesse de gene zorgvuldig gemydt worden, als overtollic en den styl lam makende: die quaat doen, moeten gestraft worden; alle die ons voorquamen, waren dus gekleet. Godt bezoekt de gene die zyne kinders zyn, beter Godt bezoektze die zyne kinders zyn, gelyk, Godt kentze die de zynen zyn.

X I I.

Verzekertheit, als de volle verzekertheit des geloofs; den kerker met verzekertheit toefluiten: wy zeggen ruim zo goet verzekering, volle verzekering, vaste verzekering; geef my verzekering van die zake.

X I I I.

Invoegen, in dier voege, alvorens, als voren, ietwets, zyn de beste woorden niet: beter voor invoegen, zodat; voor in dier voege, op die wyze; voor alvorens, voorbene; voor als voren, als te voren, of als voorhene; iet is genoeg, daar hoeft geen wets by.

XIV. 't Is

X I V.

't Is voorgevallen *op* het tiende jaar; men zegt *in* het tiende jaar: maar *op* den tienden dag is goet. Deze woorden staan beschreven *op* het vi kapittel, en *op* het 4. vaars, is niet goet; *in* het kapittel, en *in* het vaars, gelyk *in* het boek, *in*'t register; hoewel men ook zegt *op*'t register staan.

X V.

Hy quam van over de Jordane; van voor uw aangezigt wegvlieden. Ik zou liever zeggen, *hy quam van de overzyde der Jordane; van uw aangezigt wegvlieden.*

X V I.

Ik weet niet, waarom men een' *brief*, die de een aan den anderen schryft, enen *zendbrief* noemt, want het spreekt van zelf dat zulke brieven gezonden worden. Het is een navolging van het Griekſche woort *ἐπιστολή*, ab *ἐπισέλλω* *mitto*, waarvan het Latynſche *Epistola*, en het Franſche *Epitre*. Doch wy zeggen in onze tale een' *brief*, niet een' *zendbrief*: men zal geen goet Nederlander horen zeggen, *ik heb heden vele zendbrieven ontfangen,*

gen, of, ik heb uwen zendbrief al bestelt, of, myn broeder schreef my van Londen enen zendbrief. Evenwel vindt men'er, die dit noch met kracht willen verdedigen, alsof zendbrief wel eens zo fraai luidde als brief.

X V I I.

Van dage tot dage, luidt niet beter dan *van jare, tot jare*, of *van nachte tot nachte*. *Van dag tot dag*, moet men zeggen, gelyk *van jaar tot jaar*, en *van nacht tot nacht*. Maar *ten dage, ten derden dage*, is goet.

X V I I I.

Tot dien einde, wort by sommige schryvers niet goetgekeurt: maar *ten dien einde* kan zowel gebruikt worden als *ten uwen huize*, en *in dien gevalle*, dat Vondel heeft in het *Berecht voor Lucifers treurspel*. Zo zegt men ook *ten meesten voordele*, *ten heiligen outer*, enz. waarvoor men anders zegt *tot dit einde*, *in dit geval*, *tot het meeste voordeel*, *tot het heilig outer*.

T O E G I F T
VAN ENIGE SIERLYKE
SPREEK WYZEN.

EN FRAAIE MANIEREN VAN
UITDRUKKINGEN.

TEN MEESTEN DELE GETROKKEN
UIT DE SCHRIFTEN VAN HOOFT,
VONDEL, EN ANDERE VOORNAME
NEDERDUITSCH E SCHRYVERS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
RESEARCH REPORT

NO. 1234
BY
J. D. EDWARDS
MAY 1962

DEPARTMENT OF PHYSICS
555 EAST 58th STREET
CHICAGO, ILLINOIS 60637

AAN DEN LEZER.

Tot een toegift op dit werkje voege ik hier voor de Liefhebbers onzer tale een proefje by van een werk dat Von-
del ieder zeer plagt aan te pryzen, zo aan Redenaren als Dichteren, om in sieraat en kracht van tale steeds te vorderen; namelyk om een verzameling te maken uit de beste Nederduitfche Schryvers van allerlei fraaie spreekwyzen, en krachtige manieren van uitdrukkingen, om zich hiervan naar gelegenheit van zaken te kunnen bedienen, en naar deze voorbeelden diergelyk maakfel te leren opstellen. Dat dit geen vruchteloze arbeit is, weet

AAN DEN LEZER.

ik by ondervinding; en zo iemand de moeite wil nemen, om achter dit boekje wat wit papier te voegen, en deze kleine verzameling, die maar tot een proef dient, onder het lezen der voornaamste Schryveren, voorzich te vermeerderen, die zal deze geringe moeite met der tyt menigvuldig vergoedt zien, en bevinden, dat dit het rechte middel is om woorde-en rederyk te worden. Dit ene moet ik den Lezer noch berechten, dat ik in deze verzameling, niet alleen in't geen ik'er van het myne heb bygevoegt, maar ook in de uittreksels uit anderen, myne spelling gebruikt hebbe, opdat dit werkje zich overal gelyk zou zyn.

VER-

VERZAMELDE SPREEKWYZEN.

Armoede.

DEze aangeritst door armoede en boosaardigheid, twe gevaarlijke raatslieden. *Hoofst. H.*

Hy liet een vrou met zes kinderen achter, die manloos, vaderloos, goedeloos, in deerlyke armoede treurden. *Hoofst. H.*

Gestadige arbeit, noot en nypende armoede redden zich overal door. *Vond. Virg.*

De kalender plondert enen groten hoop korens; ook de mier, voor armoede en den ouden dag bekommert. *id.*

Blytschap, vreugt.

Uitgelaten en onuitspreeklyk was de blytschap darze mē bewelkomt werden van burgers en gezachhebbers. Men schein'er verzezen van den doden, en met reppen en roeren zyn achterstal van levendigheid te willen inhalen; zo woelde en krioelde het door straten en stegen. *Hoofst. H.*

't Was maar dobbervreugt, die t'elkenmale weer wegdook. *id.*

Bloetdorstig, wreet.

Beeken bloets heeft hy (Alba) om het geloof vergoten. *Hoofst. H.*

Dat tuigden Maastricht verkracht, Antwerpen tot een bloetbat en poel aller gruwelen gemaakt. *id.*

Door 't invoeren der yslyke plakkatén, meer, mogt men de waarheit zeggen, met bloet, dan met inkt geschreven. *id.*

Buskruit.

Dit heilloos tuig schynt gevonden om de werelt te doen vergaan, en 't menschelyk geslacht te dreigen met den jongsten dag. *Hoofst. H.*

Elende, ramp, zwaarigheid.

En zeker elke dag was 'er een in 't ophopen van de elende der burgeren, die met alle plagen, ieder magtig om een gemeente te verdelgen, oorlog, scheuring, honger, pest, teffens verzogt werden. *Hoofst. H.*

Een overerbarmelyk ding, na het ontworstelen van zo velerlei ramp, in de haven zyns heils te sneuvelen. *ibid.*

Nu treet de zelve wederspoet noch deze mannen op de hielen, die door zo menigerlei zwaarigheden gedreven komen. *Vond.*

Virg.

Ecu-

Eeuwigheit.

Eeuwiglyk, eeuwiglyk : wat is dat? Het meldt ganfch volmaakte opperzaligheid, zonder verandering en zonder verlies, zonder perk van dat leven, zonder jonkheits onkunde of ouderdoms zwakheit, zonder afgunft by die ere, zonder floornis van die vreugt, zonder ongeval van dat koningryk; zo lang durende en zo eeuwig, als Godt Godt is, als Godt zelf leeft, de koning der eeuwen, de eerfte en de lefte, die alleen onfterfelykheit heeft, en zich zelve altoos gelyk blyft, zonder ende of verloop van jaren. Wat gehoort kan die eeuwigheit zich verbeelden? wie peilt dien grondeloozen afgront. Denk hondertduizent jaren, ô mensch, zo wort de eeuwigheit geensins begrepen. Denk duizentmaal duizent eeuwen: by de eeuwigheit mag het in 't minfte niet halen. Denk zoveel duizenden van jaren of eeuwen als 'er grasfpruiten op d' aarde zyn, baren in zee, of zant aan het zeeftant; noch wort door dit alles gene eeuwigheit uitgedrukt of gemindert: noch blyft na zulk een duurzaamheit de eeuwigheit even onendig, zo tot fchrikkelijke pyne van alle godtverachters, als tot de grootste vreugt der heiligen, die Godt in zyn woort gehoorzaam eerden. *Vollenb. Predik. over 1. Pet. 1. 25.* G 4 For-

Fortuin.

De lykspelen zynen heiligen vader dus lange ter gedachtenis geviert, zo begoft de fortuin eerst te weifelen, en hun den voet dwars te zetten. *Vond. Virg.*

Men moet, het ga zo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzendt. *ibid.*

De fortuin toonde aan hem haren aart met troetelen en treden teffens. In 't openbaar loechze hem toe, en neep hem in 't heimelyk. *Hoofst. H.*

Geluk, voorspoet.

Op den wint, die een losse vogel is; op de voetstappen van een schip, dat door de zee bruist; op de nachtgezigten en bedrieglyke dromen, wier vreugt haast verdwynt; en op alles wat de kinderen al spelende in het zant malen; is meer staat te maken, dan op den voorspoet en het geluk van de werelt. *Francius Vertal. van Nazianz. Mededeelz.*

Hoe vergaapt zich een mensch aan 't schynschoon daar het geluk mê vleit! wat sticht men tronen in 't ryk der werelt dat op nevels en dampen, ja op klanken en gerucht dryft! en bout kastelen in de lucht die als rook vergaan! Komt'er maar ene sterke wint van verandering en tegenspoet, die doet alles in enen oogenblik verstuiven.

Ge-

Geveinstheit, bedrog.

Woorden, hoe schoner van schyn, hoe ydel of bedrieglyker van grout. *Hoofst. h.*

Maar 't is nu tyt der dubbelheit den boezem op te sperren, en 't broedsel der hoofsche gaveinstheit, boven eensdeels aangeroert, met klaren dag te beschamen. *ibid.*

Het bloet van Egmont en Hoorne, van zoveel adels en burgers, ruischte noch en riep: vergaapt u aan geen galm en wint van schone woorden. - - Daar kracht te kort quam, was list altyt haar noothulp. *ibid.*

Is Godt alwetendt en alomtegenwoordig? kent, en doorgrondt hy de harten der menschen? en zyn de geheimen onzer gemoederen voor hem ontsloten? Hoe durft dan een huichelaar met het momaangezigt ener gemaakte godtsdienstigheid, gelyk alle schynheiligen doen, voor het oog des alwetenden Godts verschynen? Men kan zyne rol zo spelen, en vermomt gaan, voor de menschen, die niet verder dan het uitwendige zien: maar wie Godt dus meent te bedriegen, bedriegt zich zelve. Kan men zich ook in 't opene en vlakke velt op den helderen middag voor de zon verschuilen? zo weinig kan men Godts alziende oog ontduiken, dat oneindig verder dan de zon ziet, ja in de binnenste

schuilhoeken van het harte dringt, daar nooit zonnestralen schynen.

Luister eens, hoe doortrapt de Grieken zyn, en uit een schelmstuk maak rekening van al dien hoop. *Vond. Virg.*

Gedachtenis, goede en quade.

Hoe lieflyk riekt de geur noch van die eer-namen, nu 't lyf al lang verrot is! wat is dat een gedagtenis om 'er op te verlieven! en hoe wort een rechtvaardige door zyne rechtvaardigheid alleen verheven! stelt 'er de godtlozen eens tegens. Hoe stinkt de gedagtenis van den booswicht na het verrotten van zyn lichaam! hoe staat hy in Godts boek door zyne eige godtloosheit geschent en gebrantmerkt! De Schrift maakt 'er geen gewag van als met verfoejinge. De godtlozen laten hunnen naam Godts uitverkorenen tot enen vloek na. *Vollenb. heerl.*

Geweldenaars, tierannen.

De magtigste en stoutste geweldenaar is eerlang in stof vergaan, en al zyn vermogen heeft uit met zyn leven. *Vollenb.*

Dwingelanden, die de onverzadelyke kroon-zucht en roofzucht tot alle gruwelen aanvoert, niet magtig als door het bederf hunner nageburen, eerst vyanden van het volk,
waar-

waarvan de meeste roof te halen is, hele landen en ryken in bloet en tranen smorende, en hele steden in de asch leggende, om zich by de kolen te warmen. *id.*

Gierigheid, geltzucht.

Maar zo hol een gulzigheit, (*hy spreekt van de Spaansche heersch-en geltzucht*) om alles in te slokken, die wyder gaapt, dan Sicilië van Goa, dan Goa van Mexiko leidt; die't gereeten Italie knaagt met de tanden, daar het vleesch des onnozelen Indiaans noch tusschen zit, zal zich met geen brok als Neerland laten stoppen; maar gansch Christendom, zo Godt het niet keert, ja den ganschen aardkloot door de kaken jagen, en vragen of'er meer is. *Hoofst. b.*

Ook schreef Alba, dat de schattingen die hy in Nederland zou heffen, op Spanje het gout zouden doen vloeien een arm dik. *ibid.*

Klagte.

Koning Davids weeklagte en lykgeschrei om Absolons rampzalige doot, aldus in de heilige bladen uitgedrukt: *och, myn zoon Absolon, och Absolon, myn zoon, mogt ik voor u sterven! och Absolon, myn zoon, och myn zoon Absolon!* schynt bykans zyne triomfbazuin te verdoven: en de zon der koninglyke herstellinge

linge komt ten lange leste uit dezen duisteren nacht en nevel van den vaderlyken rouwe met schoner stralen te voorschyn. *Vond. opdr. voor Koning David herstelt.*

*Klagte van een Moeder over haren
ongelukkigen zoon.*

Ongelukkige zoon, zegtze, van ene ongelukkige moeder, wien de ziekte met my gedeelt, en my maar ten halve heeft overgelaten; elendige, en niet meer kenbare zoon; zoon, dien ik voor de steile rotfen en bergen, voor de wildernissen hebbe opgevoedt: nu zal het wout uw woning, een spelonk uw huis zyn, en van alle menschen zullen u die alleen zien, die de meeste godtvruchtigheid hebben. Waarom, zegtze, met den heiligen Hiob, zyt gy in den buik uwer moeder gevormt, uit de baarmoeder voortgekomen, en niet terstont liever gestorven, opdat de dag van uw geboorte uw sterfdag zyn mogt? Waarom zyt gy niet vroeg en in den opgang uwer jeugt ondergegaan, eer gy de wederwaardigheden van't leven hadt kunnen smaken? - - - Dus spreekt de elendige moeder, en stort hele beken van tranen uit. *Françius Vertal. van Nazianz. van de Medeelz: p. 23. 24.*

Wiens hart breekt niet door de algemens
jam-

jammerklagten dezer elendigen? wat oor kan dit geluit aanhoren! wat oog dit gezigt anschouwen? *ibid.* p. 29.

Kloekmoedigheid , Dapperheit.

Kloekmoedige taal van de belegerde Leidsche burgers toen de noot al op't hoogste was, by Hoofst in zyne Histor. p. 379. 380. aangetekent: Vermetel is uw snorken van onze gebreklykheit, en ydelen toeverlaat op ontzet, *dus roepenze de Spanjaarden toe;* gy scheldt ons voor honden-en katteneters; even of'er enige smaat hechten konde op den genen die de meeste smaatheit om der ere wille versmaden dar. Maar aan't loeien, briessen, en bassen, 't onzer wal uit luidende, wort gy genoeg gewaar, dat'er noch gedierte overschiet, om'er naar-gewoonte by te leven, en zich, als't nauwt, 'er mē te lyden. Ontschiet het ons daarenboven met den tyt, zo hebben wy echter elk twe armen, en zullen vooreerst den slinken aanspreken om te eten; behoudende altoos den rechten, om den dwingelant, en u zynen moortdadigen aanhank, van deze muren te keren. Ten laatste, indien Godts toren, ontfteken over onze zonden, zo verre komt uit te harden, dat hy tegens't vertrouwen dat wy op zyne onbegrensde goedertieren-

tierenheit stellen, ons uw geweld te zwaar laat worden; willen wy (zyt des zeker) noch zynen heiligen woorde daarom, noch onzer vaderlyke gerechtigheden afgaan: maar liever onze eige stat met vuur ten gronde toe uitroeiën, en ons zelve aan 't einde vechten, dan gedogen dat gyze geniet, of onze vryheit overlevert. Want ons, gelyk den Machabeen, zou niet zo draaglyk vallen, jammer aan onzen volke en heiligdom te zien door 't heerschen uwer bloetdorftigheid over onze lichamen en gewissen, als met het geweer in de vuist te sterven, en een staatlyke troep zielen, verfoeisters' van zo snood'een slavernye, aan haren Schepper loflyk op te offeren.

Wie is zo sterk, zo dapper, zo stryftbaar, als deze helden? Zy gaan gedurig voort van kracht tot kracht, en volgen David met zyne helden, tegens felle leeuwen en gruwlyke reuzen opgewassen. *Volkenb, heerd. der reest.*

Leven.

Wat is 'smenschen leven kort van duur, en vol ongemakken? Wie is 'er die nu hondert jaren out wort? onder hondert, ja duizent, nauylx een. Maar die dezen hoogsten ouderdom nu al bereikt, wat leeft hy noch van die hondert weinige jaren, waarin men zeggen kan

kan dat hy waarlyk leeft. De helft byna is voor de nachtrust, en wort in den slaap, die het afbeeldsel des doots is, ongevoelig doorgebracht; of legt men in den nacht op zyn leger zonder slapen, wat is 't een moeilykheit! Doe hier by de jaren van de kintsheit, waarin men leeft buiten reden en verstant; en die van den ouderdom, verzelt met allerlei gebreken, waaronder een out man gebukt gaat als onder enen zwaren last. Dit is 't noch alles niet: in dien tusschentyt tusschen kintsheit en ouderdom, hoe brengt men zyne dagen door in gedurige bekommernissen, moeilykheden, tegenspoeden, duizent vrezen en gevaren, in ziekten en andere zware toevallen, die oneindig in getal zyn, en dikwyls jaren duren? Trek nu al dien tyt van slapen, kintsheit, ouderdom, en tegenspoeden eens af van de hondert jaren, en wat zal 'er weinig overblyven voor het leven, dat recht leven heten mag! Wel mogt Job zeggen: *De mensch van een vrouwe geboren is kort van dagen, en zat van onrust.* En Moses in zyn Liet, *Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zyn zeventig jaren; of zo wy sterk zyn, achtentig: en het uitnemenste van die is moeite en verdriet.*

Onbe-

*Onbestendigheid der wereltſche
dingen.*

Rome aller ſteden hoofſtat en Grootvorſtin der volken weleer, met den tytel van eeuwig al te vermetel pronkende, is overrompelt, verwoeft, en verbrant, is meer dan eens bedorven; en wort met hare aalouheden op haren ouden gront van nieusgierigen gezogt en nageſpoort, maar nu niet gevonden. *Vollenb. Pred. over 1. Pet. 1. 25.*

Onenigheid, misverſtant.

Hy nam zich voor te onderſtaan, of zyne regenwoordigheid de wolken der zwevende misverſtanden verſtrooien mogten. *Hoofst. H.*

Ontzach.

Ontziet gy gene menſchen nochte iemants magt, ontziet de Gøden, die geen goet onbeloont, geen quaat ongeſtraft laten. *Vond. Virg.*

Oog.

Het oog is de aardigſte parel, die onder de kleinodien der ſchoonheit praalt. *Hoofst.*

Oproer.

Terſtont verſchiep zich de ſmook in vlam, en ſteeg de brant der beroerte boven alle daken,

ken, 't gekryt ten hemel; lopende aan etlyke oorden 't gerucht van dit fchryven de boden verby. *Hooft. H.*

Oorlog, oortogsrampen, enz.

Hoe vyantlyk geweld te werke ga, als het de overhant krygt, en nergens is te ftuiten; wat gruwelen het bedryve in 't heetste van zyne verwoetheit; hoe de mans daar vermoort worden, de vrouwen gefchonden, de tederē kinders van moeders borst afgerukt, aan ftenen verplet, of aan fpietsen geregen; hoe vervaarlyk het zy huizen en kerken in lichten brant te zien ftaan, terwyl de opgaande vlam aan het krygsvolk licht geeft toe plonderen, en het gedruis der inftortende gebouwen te horen; hoe afgryfelyk het gezigt der doden zy, het gekerm van ftervenden en zietogenden, ondereen gewentelt; hoe naar die tronien des doots in alle hoeken zich vertonen, met veel gapende wonden; hoe 'er de strateu uitzien, met ademloze lyken alom bezaait, en van bloet dryvende; en wat gruwelen een baldadig en wraakzuchtig overwinner noch meer weet aan te rechten; dat zyn dingen, die wy uit het verhaal der hiftorien, en van horen zeggen, flechts weten, maar niet door ondervinding. *Vollenb. Heerl.*

Oorlogen; afgryfelyke oorlogen zie ik te gemeet. *Vond. Virg.* H O U.

Ouderdom.

Vele oude lieden klagen zeer over den ouderdom, en zeggen, dat zy enen last dragen die hun zo zwaar valt, of zy bergen op hunne schouderen torsten. Elk wenscht onder tusschen dat hy maar out mag worden; en lang leven; en nauylx heeft men den ouderdom bereikt, of men klaagt en kermt, en beschuldigt dien van duisent gebreken: zo groot is de dwaasheit en wispelturige ongestadigheid der menschen. *Uit Cicero van den Ouderdom.* Epictetus gevraagt zynde wat d'ouderdom was? gaf ten antwoord: *Een langgewenscht quaat.*

Rechtvaardigheid.

Indien rechtvaardigheid en een oprecht geweten noch ergens plaats hebben. *Vond. Virg.*

Gelyk het de rechtvaardigheid eigen is verdrukking te lyden, zo is haar ook tot een troostelyk loon toegelegt, dat hare onnozelheit niet onderdrukt blyft, maar by alle eerlyke nakomelingen doorbreekt, in waarde gehouden, en geviert wort. *Vond.*

Regen.

De vensters lagen bestuwt met vrouwen en dochters, jonk, bejaart, van adelyken, van burgerlyken state, ieder om 't prachtigst opge-

opgetooit. Bloemen, kruit, en kranssen, by deze geworpen, bettoven de inrydende Heeren: een lieflyke regen uit zo heldere wolken. *Hoofst. Hist. Hy spreekt van Don Johans prachtige intrede te Brussel; en dat gansche verbaal behelst verscheide fraaie uitdrukfels.*

Staatzucht, eerzucht.

Indien men menschen by planten mag gelijken, zo slachten staatzuchtigen het klimop, dat, naar zynen aart genoemd, gedurig by de muren opklimt. Zodanigen openbaren zich de Magtigen, die nooit met hunnen staat vernoegt, altyt pogen hoger in top van mogentheit te steigeren, en op glimpige tytels hunne nageburen en anderen onrechtvaardig te beoorlogen. *Vond. Opdr. van Euripid. Feniciaansche.*

Julius Cesar wou liever in arme boetenhutten op d' Alpes de eerste plaats bekleden, dart binnen Rome de tweede. Des groten Alexanders groothartigheid vindt een gansche werelt voor zich te nau: en waren'er meer werelden buiten deze te winnen, hem dunkt, dat hyze alleen behoorde te beheerschen. *Vollenh.*

Het hoogste doelwit van eerzuchtige harten is een koningryk en koningskroon. *Si violandum est jus*, zei Cesar uit Euripides, *regnandi gratia violandum est.* Mag men het

recht ooit krenken, zo is het de pyne waart als het de hoogste heerschappy geldt. *id.*

Zulk een heilloze kroonzucht zy verre van u.

*Stantvastigheid, in tegenspoeden,
met betrouwen op Godt en zy-
ne voorzienigheid, enz.*

Die op Godt bout, staat op enen vasten grontslag: hy kan duizent gevaren uitstaan en verduren, en zeggen, terwyl ryken en staten omkeren, en alles in noot is: Laat wankelen wat wil, Godt staat vast, op wien ik betrouwe.

*Met deze volgende taal verzagte Enas by Virgilius het hartewee zyner reisgenoten, en vermaande hen tot volständigkeit: o reisbroeders, o die (want onze vorige rampen zyn ons noch niet vergeten) grøter zwarigheden hebt uitgestaan; Godt zal ons ook in deze een blyde uitkomst geven. Gy voert digt langs de razende Schylle, en de vervaarlyk huilende rotsen hene; en hebt ook 't gevaar van de cyclopische klippen uitgestaan. Grypt weer moet, en zet alle vrees en droefheit aan een zyde: misschien zult gy hierna noch eens met vreugt hieraan gedenken. Door zo velerlei gevallen, door zo grote gevaren sterven wy naar Latium. - - Volhardt slegts, en zoekt u zelve te sparen tot beter tyden. *Vertaalt uit Virg. l. B. van En.**

Ster-

*Sterven.**Sterfdag; onsterfelijkheid.*

Indien my een Godtheit vergunde, dat ik uit dezen ouderdom weer mogt jonk worden, en schreien in de wiege, ik zou het hartelyk weigeren. En 't lust my niet na den loop volbragt te hebben, weer van 't einde naar 't begin der loopbane te rug te keren. Want wat gemak heeft dit leven? liever, wat arbeit heeft het in! Maar laat het iet hebben, men wort het met der tyt zat, of het heeft een einde. Doch ik wil hier het elendig leven niet bekermen, dat anderen, en zelf Geleerde mannen, dikwyls gedaan hebben. En 't rout my niet geleest te hebben, naardien ik myn leven zo hebbe doorgebracht, dat ik mene niet vergeefs geboren te zyn: ook vertrekke ik uit dit leven even als uit een herberg, en niet of ik uit myn eigen huis ging; want de natuur heeft ons hier maar een plaats gegeven om voor enigen tyt wat te vertoeven, doch niet om 'er altoos te wonen. O doorluchtige dag! wanneer ik naar die hemelsche vergadering der zalige zielen zal verreizen, en my van dit wereltsch gewoel en deze wanorde afscheiden! - - - En zeker, zo ik hierin dwale, dat ik gelove dat de zielen der menschen onsterfelyk zyn, zo dwale ik gaarne; en

begere niet, dat my iemand uit die dolinge, die my zeer vermaakt, myn leven lang verlosse. *Vertaalt uit Ciceroos Boek van den Ouderdom, Kap. 23.*

Twedragt, onenigheid.

Zo hebben eertyts de Gotten, Alanen, Wandalen, Hunnen, en andere norffe Noormannen gediend tot roeden en zwepen, om der genaamde Christenen baldadigheid, overdaat, hoogmoet, twedragt, wrevelmoedigheid, baat- en staatzucht te straffen. - - - Zo beginnen nu de Hercynische wildernissen wouden en bosschaadjén, het verwoefte Germanje weder boven't hooft te waffen; en de wrede Thrax, magtiger door onze onmagt, hoopt met de horens zyner halve mane te stoten tegens de zon der gerechtigheit en den standert van't kruis: en leggende op zyn lui-men, loert als een hongerige tiger, om met den eersten zyn gruwelyke klauwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te slaan. O helse razerny en burgerlyke twedragt, wat al quaats hebt gy gebrouwen! *Vond. Opdr. van Josef in Dothan.*

Onder deze verwarring van zaken; terwyl de zaken dus op en neer gingen; of als Hooft elders zegt: onder dit hoog en laag gaan der dingen.

In

In 't midden van dezen brant der beroerte. *Hoofi. H.*

Vechten.

Och, het is verloren gevochten, als de Goden u tegen zyn. *Vond.*

Hier ging het zo afgryfelyk op een moorden en dootfmyten, alsof er in dezen hoek alleen gevochten wiert, nocte elders menschen bleven; zo was Mars uitgelaten. *Vond. Virg.*

Voorzigtigheid, en Onvoorzigtigheid.

Een wonderlyk ding, daar de stomme dieren, die wy voor onvernuftig en redenloos schelden, zich weten te hoeden voor het geen hun eens euvel bekomen is, dat de menschelyke voorzienigheid zich niet hoedt van meermaals ene zelfste klippe op 't lyf te zeilen. *Hoofi. Hist.*

Vrede.

Dees vrolyke dag, dees gouden dag is ten lange leste eens opgegaan. Wy horen de zilvere vredetrompet den Vrede inblazen. Wy beleven het geenwe nalyx geloven, name-lyk het gewenschte einde des eeuwigen oorlogs, die den ganschen wereltkloot met zich omtrok, en in een gedurige bloetkoortse en

onruste hielt; *Vond. Opdr. van Leeuwendalers
Lantspel.*

Vrientschap, Vrient.

Zy schynen de zon zelf uit de werelt weg te nemen, die de vrientschap wegnemen uit dit leven; dewyl ons van Godt nauylx iet beters of aangenameers geschonken is. Want al vloeit iemant over van allerlei schatten en rykdommen, en hy leeft buiten menschelyke trouwe en vrientschap, van niemant bemint, en gene anderen beminnende, die heeft geen ander leven als dat van tierannen of dwingelanden, waarin gene trouwe, gene liefde, gene bestendigheid ener stantvastige genegenheit kan zyn, maar daar alles verdagt is, vol bekommernis en achterdocht, en geen plaats voor de vrientschap wort gelaten. *Ten dele vertaalt uit Ciceroos boek van de Vrientschap.*

De meeste menschen zyn geen vrienden van diese vleien en begunstigen, maar van hun geluk, scheiden gemeenlyk met dat geluk, en gaan door in tegenspoet, als men meest bystant behoefde. *Vollenh.*

Waardig zyn, verdienen.

Spreuken die waardig zyn in eeuwig dia-
mant,

mant, en waardiger in onze harten geprijs
te worden. *Vond. Berecht voor Lucifers Trouwsp.*

*Wellust, Dovelheit,
Overdaat.*

De bybelsche en wereltsche historien waar
schuwen de jonkheit, als met vierbakens,
door de ongelukken en rampen, waar in zy
vervielen die de wulpsche lusten den vollen
toom gaven: en of men van Herkules ver-
ziert, dat Deugt en Wellust hem tot onge-
lyke wegen nodigden, nochtans strekte hy
zelf, dikwyls in wellusten verzopen, en ein-
delyk daar door deerlyk om hals geraakt, een
onstichtelyk voorbeeld voor anderen, die dien
verliefden vrouwenhelt, als een heilig, op't
altaar zagen staan. *Vond. Opdr. van Jofef in
Egipten.*

*Woede en Wreerheit der vyanden
of andere boze menschen.*

Gedurende den wederstant, die niet voor
donkeren avont ophieldt, stelden't de Span-
jaarts niet anders aan, dan bare boze gee-
ften, ter helle uitgebrokgn. Noch achtbaar-
heit van staat, noch eerwaardy van ouder-
dom, noch weerloosheit van sene, noch on-

mondigheid van jeugt, noch tederheit van jaren waren in den weg; aanzienlyke regeerders, afgeleefde gryzen, zwakke vrouwen, schreumige maagden, baardeloze jongers, onnozele kinderen, bezuurden den gemenen overgang der moortdadigheid. Met nare zuchten, deerlyk kermen, bittere tranen, erbarmelyk smeken, was niet te verwerven, dan koude klingen, en hete koegels vliegende door huizen, straten, en kerken. *Hoofst Hist.*

Een verwoetheit nooit by menschen geheugenis onder de Barbaren en wanzedigste geslachten des aardbodems gepleegt. *ibid.*

Wraakzucht.

Wat woedende wraakzucht, die het storten van zoveel onnozel bloet gereet is zo dier te kopen! wat helsche moortlust! Hadde die man in stromen van Joodsch bloet kunnen zwemmen, hele bergen van lyken opeen stapelen, en gansch Persie in een slagbank verkeren, zou hy 't niet gedaan, en zynen wel lust niet gezien hebben aan zulk een yslyk schoufspel. *Voll. beerl. Hy spreekt van Haman.*

Wysheit,

Een wys, verstandig man.

Een wys man kan nooit alleen wezen: hy heeft

heeft by zich de beste mannen die'er zyn , en ooit geweest zyn ; en hy kan zyn gemoet , dat vry en onbelemmert is , ftieren werwaart het hem lust . Dat hy met het lichaam niet kan bereiken , begrypt hy in zyne gedagten . En zo hem gezelschap van menschen ontbreekt , spreekt hy met Godt . Dus is hy nooit minder alleen , dan als hy alleen is .
Vertaalt uit Hieronymus 1. boek tegen Jovianus .

Hier volgen noch enige andere diergelyke Spreekwijzen , doch zonder orde opgetekent .

I.

In den hemel , daar geen donkerheit noch droeve wolk van enig verdriet ooit wort gevonden , maar alles heerlyk , helder , en bly is , alles vol glans en vol klaarheit . *Vollenb.*

I I.

Gelyk edele kruiden getrapt of gestoten , meer geurs van zich geven : zo riekt hun gelove en allerlei deugden altyt beter en Godde aangenamer door de hartste beproevingen . *Vollenb.*

I I I.

De Priester spelt hem daar met zyne godtgeleerde lippen deze dingen . *Vond.*

IV: Zo

I V.

Zo spreekt de Godt der Goden, naar wiens stem hemel en aarde luisteren.

V.

Vroeg en vreeslyk begon Kain te moorden, zynen broeder dodende in 's werelts morgenstont: en Abels bloet ontbrak daar geen sterke wraakstem. Maar onder alle vervolgers zynze met recht de rampzaligste, die deze leste tyden, den avontstont der werelt, beleven. *Voll.*

V I.

Sodom, dat door hemelsch in 't helsche vort wort geworpen, om de verwaarlykte straf des eeuwigen vorts met recht te dragen. *id.*

V I I.

Daar begint een oorlogstorm aan alle gewesten van Europe wederom op te steken, die met schrikkelyk gedruis eerlang door al de werelt blazende, zee en landen met een stroom van Christensh bloet dreigt te overstorten. *id.*

V I I I.

De doot genaakt vast met wyde schreden

IX. Niet

I X.

Niet als vloeken braakt hy uit, en ongehoorde wreetheit.

X.

Zulk een wrevelig mensch dient voorzigtig geschuwt en voorby gegaan: gelyk men een steenrots in zee, die groot gedruis maakt, best stilletjes voorby zeilt. *Vollenb.*

X I.

Twe eeuwen zullen veellicht in arbeit gaan, eerze zulk een personafi voortbrengen, waarvoor vele anderen als in 't verschiet verdwynen moeten. *7. Brant.*

X I I.

Al woeien ons de stormwinden van tegenpoet een gansche zee van zwarigheden over het hoofd, als wy het anker van ons betrouwen in de hemelen hebben vastgelegd, en op Godts mogentheit en trouwe beloften steunen, zullen wy alles verduren en te boven komen.

X I I I.

Geen heerlyke Mausoleen, geen hemelhoge Pyramyden, trofse grasteden der Egyptische Koningen, onder de wonderen der werelt al de werelt door besaamt, zyn by zulk een gedenkteken, door David voor
Abner

Abner opgerecht, voorwaar te gelyken. *Vol.
lenb.*

X I V.

Hoe wonderlyk werkt dikwyls de albeheerschende voorzienigheid!

X V.

Zo veel gelt een gering loon, als het met den glans der ere verguldt is. *Hoofst.*

X V I.

De grootheit der moort zou noch groter geweest zyn, had het aan geen slagters ontbroken. *Hoofst.*

X V I I.

Geen ry van hondert eeuwen, noch de alverflindende tyt zal zo doorluchtig een heldendaat in vergetelheit brengen.

X V I I I.

O duistere spelonk, ik dagt in uwe naarheit my veilig te verbergen! maar te vergeefs.

X I X.

Rechtſchape vroomheit' wykt voor smeken noch gevele, noch geschenk, noch dreigmenten.

X X.

Deze voorbeelden, ongelukkige voorbeelden!

den! waarschuw en ons als met zo vele vierbaken, om ons voor die zanden en gevaarlyke klippen te wachten.

X X I.

De Goddelyke wraak zal gewis komen, al komtze langzaam, en om 't vertoeven zullen de slagen verdubbelt worden: of gelyk Euripides elders zegt, het is Godts nature eigen stil en langzaam de boosdoenders met zyne wraak te betrappen.

X X I I.

Dat's denkt, niet, geen quaat te doen daar men geen quaat doen kan, maar, omringt door een zwarte wolk van verleidingen, d'edele netheit van het vroom gemoet ongekrenkt en ongekreukt te houden. Dat heet over kolen gaan zonder zich te branden, en met de visschen de zoetigheid te behouden in 't midden van de zoute zee: of om de heilige taal te gebruiken, als lichten schynen in 's werelts krom en verdrast geslachte. *f. Brant, Lykrede over Koningin Maria.*

Men kan ook diergelyk een verzameling van Nederduitsche spreekwyzen maken, als men de *phrases* in het Latyn doet: by voorbeeld op het woort.

Gewe-

V E R Z A M E L D E
Gevoelen of mening.

Iemants gevoelen toestemmen, aannemen, goetkeuren, omhelzen, pryzen; overgaan in iemants gevoelen.

Een anders gevoelen verwerpen, afkeuren, niet aannemen, tegenspreken enz.

Zo ook op het woort

Vrede.

Vrede maken, sluiten, treffen. Den vrede verzoeken, bidden, smeken; met gevouwe handen om vrede bidden.

~~Den vrede schonden, breken; den geschonden vrede herstellen, bewaren, doen bloeien; de zoete vruchten van den vrede genieten; in enen vasten en eeuwigen vrede leven.~~

E I N D E.

men,
an in

kel-

vre
evon-

ge-
oen
rede
rede

